

766 524

ЛУКА ТРОШИЋ
LUK. TROŠIĆ

K1409

K1412

U. 109160

10 = 25988103

Л. Б. 6
524

Лука Ћеловић
БЕОГРАД УНИВ. БИБЛИОТЕКА
И. Бр. 45528

Лука Ћеловић
БЕОГРАД
СЛИКЕ ИЗ СЕОСКОГ ЖИВОТА.

НАПИСАО

Јанко М. Веселиновић
учитељ

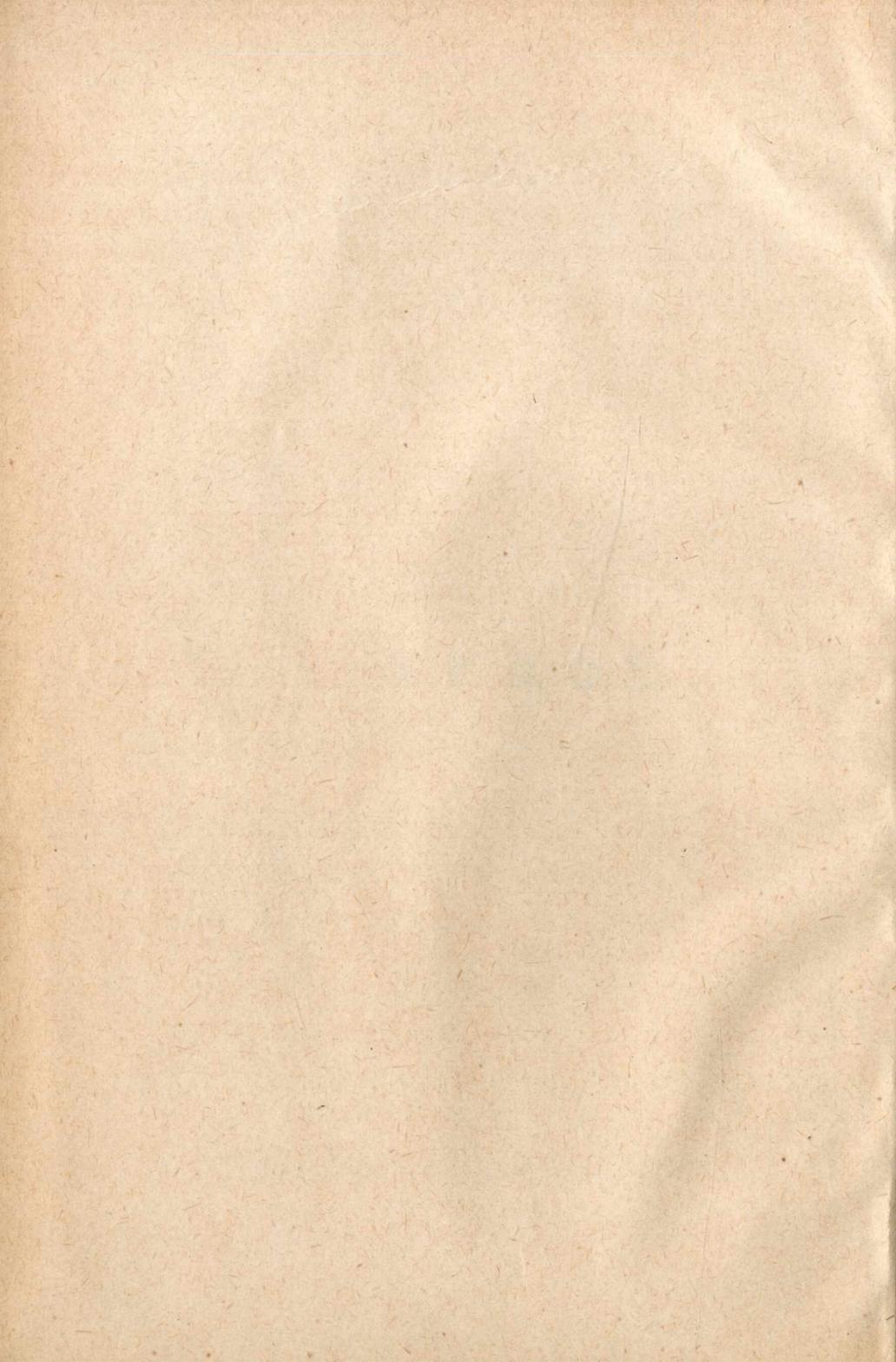
ДРУГО КОЛО

Момче, Браћа, Родитељи, Нини, Самртна
Чаша.

БЕОГРАД И ШАБАЦ
ИЗДАЊЕ БРАЋЕ САВИЋА.
1889

Штампарија К. С. Таушановића у Београду.

I.
M O M P E

СЛИКЕ ИЗ СЕОСКОГ ЖИВОТА.

ЛУКА СЕЛОВИЋ
БЕОГРАД
LUKA SELOVIĆ
BELGRAD

М О М Ч Е

Једног лета нестало ми краве. Шта сам знао друго, него да је тражим. Обиграо сам готово цео хатар; оста ми само још један део шуме. Пораним, знате, да видим да није тамо.

За јутра беше мало хладовине, али кад облави дан — црких! Кипи зној с мене као да сам Саву попио! Још да не бејаш у сеоском оделу — не знам шта бих радио!.... Тишина, нема тишина.... Нигде птичице да зацвркуће, нигде поветарца да пирне!... Лишће на дрвима и не миче се никако. Рекао бих да је све мртво, да плашљиви зелембаћ не запусти по опалом лишћу и да цврчак не зацврчи у сувој трави. Сунце не греје него пече; кад из хлада погледам мало даље од себе, а оно игра нешто.... Да бог сачува!....

Једва дођох до „камене јаруге“. Нађем неколико сељака где тешу камен за „белеге“. Назovem бога па — заиштем воде. Дадосе ми једну велику тикву. Нагох је и испразних до половине.

Вода ме мало разгâли.... Правећи цигару опишем им краву до најмањих ситница и запитам да је нису где год видели.

— Нисмо — одговорише они.

— А чија рече да је крава? — упита чича Андрија Момировић.

— Његова; зар ниси чуо! Нестало је пре три дана — рече Сима Крцуман.

— Е писмо видели — рече чича Андрија — ал ти би добро урадио да пређеш ову јаругу. На пропланку је стока сеоска; па ако је ни онде не нађеш — онда је немој ни тражити; она је потегла на свој „сент“.

О брате!.. не знаш како ми је! Не иде ми се — а морам!... Напијем се још једаред воде, узмем штап, пребацим копоран преко рамена, па — хајд! Пређем јаругу и изађем на пропланак. Стока лежаше по хладовима преживајући и бранећи се репом од мува. Разгледам је — али не нађох краве.... „Да није отишла дубље у шуму?“ — помислих.... Пређем још једну јаругу, испнем се на други пропланак — нема. Виках, мамих — ајја!... Зловољан хтедох сести, али ми се учини, да се нешто у јарузи, према мени, при. Стрцах, размакох руком бодљикаву остругу и угледах — огорео пањ.... То би сувише!.... Једва узиђох на пропланак, збацих с ра-

мена копоран под једну лиснату букву па се прострех по њему.... Срце ми бијаше јако ; жиле забрекњаваху од силне навале крви ; тело ми гораше ; мишићи на ногама играху од умора а уши ништаху.... Осећао сам неко задовољство овако лежећи ; ни једним удом нисам макнуо.... И тако заспим.....

Кад сам се пробудио сунце беше на заходу. Вечерњи поветарац пиркаше те разхлађиваше дневну врућину ; лишће шушташе на дрвећу ; птичице неваху ; баш у жбуну, према мени, прижељкиваше „славља“ ; цврчак цврчаше не далеко у трави ; комарци зујашу око ушију.... Све беше оживело.... Запалио сам цигару, да се од комараца браним, па сам се подао утиску који је на ме околина учинила.... И дуго бих тако седео, да ми до ушију не допре звук двојница.... Сетно и тужно, као несма славујева, разлегаше се звук њихов по гори и трепераше по плавоме зраку и зеленом лишћу.... Жалостива је то свирка. Кад је човек чује, мора помислити, да ју је роб измислио, јер кроз њене звуке провејава *чежња*, чежња за слободом, за домовином, за братством, за љубављу, за слашћу, за срећом ..

Ја пренух. Обукох копоран и похитах на пут који у село води.... Чух колеску луну и глас :

— Ајс, галоња!... ајс, драги, ајс!....

Изађох. Шумски пут вођаше венцем. Пред-а-мног — поред кола пуних дрва — иђаше момче једно. Пожурих да га стигнем.

— О.... о.... о.... хо.... о.... о.... о!... викну он, и волови стадоше.

СТИГОХ и ја. Он „бараташе“ нешто око левог стражњег точка. Назвах бога и поздрависмо се.

— Шта ти то радиш? — упитах га.

— Ама ето, оће да ми прсне наплатак на овом точку.... Тешто вала! Лепо мени вели тата: „узми ти, Драгане, нова кола“, — а ја велим: „нека, нека!“

— Да има чим да се привеже — рекох ја.

— Бога ми баш!... А а... сад ће бити!... Имам ја, знаш, неке вренђије овде.

Маши се у недра и извади парче конона те увеза наплатак; онда викну на волове и — пођосмо.

С пута, који, као што рекох, иђаше венцем, беше диван изглед. Пред-а-мног и замног плавахау се планине. Сунце се спушташе за брег те обасјаваше околне странчице, на којима се виђаху садевене крстине; у долинама беху ливаде и кукурузи; све то поткићаваше лепа, густа шума, са свију страна пута беху се разастрла питома села са својим белим кућицама, које иза родних вођа провириваху као бели зуби иза румених усана....

Драган тепаше воловима :

— Ајд, воле, ајд !... Ајде, рано, полагаано!...

Ја га узех посматрати. Могаше му бити, тако, 18 година. Леп младић ! Протељаст, загасите косе и обрва ; висока, ведра чела, пријатних, плавих очију, румена, насмејана и сунцем опаљена лица, умерених, мало испупчених уста из којих превириваху брѣтки бели зуби ; прав, стасит. Ни једне боре ка челу и лицу ; ведар, весео, умиљат и безазлен ; једном речју : једно од оних лица, која нас задобију чим их погледамо и чија нам безазленост намеће мисао : због оваких сунце греје !...

— Чији си ти ? — упитах га.

— Ко, зар ја ?

— Јест, ти.

— Јасам, брате мој, Симин.

— Ког Симе ?

— Симе Мвишића.

— Ахѧ ! — рекох ја.

— Познајеш ли га ?

— Познајем. Има ли Сима још деце ?

— Има : једно мушко и једно женско још.

— Је л' које старије од тебе ?

Он „цокну“ ударивши језиком о зубе и одмахну главом.

— Није ?

— Јок ! Ја сам најстарији.

Дешњак во најзе у страну.

О! „виљаш!“... о! — викну он.

Во се врати и пође путем.

— Нема и' 'ваки ни у цара! — рече он.

— Е?

— Бога ми нема! Помисли ти, брате мој, није то шала, натоварим ја свакад овако, пуна кола — па до куће ни један стати.... Није то што је сад суво, него баш и кад је гљиб.

— То је добро.

— Ја шта ти мислиш!... Дођи само у моју малу па запитај: чији су волови најбољи, па ће ти сви казати: Симини... Па што су паметни!... Помисли, болан, толико пута задоцним ја из Шапца па ни бриге ми није. Затурим порожје, па шареницу на главу. Кад се пробудим — ја у Вукотражи. Нигде претурити ни закачити... Ал', вала, и тата и' 'рани к'о децу. Мора њима бити њи'ов оброк па да би не знам шта било... Једаред ме мал' не с'атр'. Ја мало преси'о — ја кад ти он викну... Море немадо' кад ни да се обујем него отрча' бос да им положим... Ал се био онда наљутио!...

— Он добро надгледа стоку? — упитах ја.

— Ко, зар тата?... Нема оно нигде! Није то, што ми је отац, да га ја 'валим — него упитај кога 'оћеш!.... Сто пута је мени каз'о: „Дра-

гане, пази на волове; они су ранитељи!.... Једа ред са Јовом Крстиним распреже на сред њиве. Јова је био наш спрежник, па потеже те удари 'ајкачом галоњу незгодно. Тата плану к'о ватра. Одма' трже палице и пусти волове! „Нећеш ти — вели — на моје очи, тући мога 'ранитеља — па да си ме родио!“... Моли Јова: „та шта ти је човече; нисам 'тео бога ми!“... Јок!.... Тата зајми волове па кући.... Па није само, да рекнеш, да гледа стоку, него све, брате мој. Не да он своје ни 'велишња!.... Он вели: „нећу туђе ни скрамке, али своје не дам!“ Јес!... Па онда кад ради ту нема одмора, па било себи било другом. Ми се с Ђуром позајмљујемо, па кад радимо код њега он више пута рекне: „Ама, Симо, уја мало! Кад не палиш дувана — одмори се!“ Али тата само рекне: „нисам ја уморан!“...

— То је он добар радин — рекох ја.

— Ко, зар тата?..... Ама кажем ти, нема 'наког радина да га тражиш у капетанији! Само да те бог донесе кад радимо — па да видиш! Не остаје влатић иза њега; све то он покупи.... Само виче „жури, жури!“... Ја више пута сганем па бришем зној а он тек викне: „Драгане!“..... Ја, брже боље прионем за пос'о.... „Шта ми је то сваки час брисати зној! — вели он. — Што га више бришеш он све више наваљује“... А он је

тврђ на зноју. Треба ту жестока врућина па да се он озноји.... А Митра — то ми је, знаш, маћија; мати ми је давно умрла — само мор'ога; не сме она за живу главу проглавити што кад он виче.

— Шта, ти немаш мајке?

— Јок! Нисам је ни упамтио.

— Па, како маћија?

— Па да ви'ш добро је!

— Је л' те тукла док си био мањи?

— Бога ми, па и није.... Јес једно — два-

ред. Једаред тата беше у авлији, а она мене поче тући. Он упаде унутра, у кућу и — Митра излети на поље. „Нисам ја тебе довео да ми бијеш децу, него да им будеш мајка!“ — викну он. Од то доба није ме смела Митра кључити пред њим... Па није само мене, него и Вемију, а њу је, вала и раду учила.... Једаред — давно је то било — и позавађаше се. Ја сам био још мали па гледам иза фуруне, а Митра њега коре не знам за ово не знам за оно. Била је зима, снег до колена. Митри не даде ђаво да ћути него узе 'валити свог првог човека, како је он био добар, како јој је чинио ово и оно и како је он бољи од тате. Он се помами, скочи, докопа Митру испод пазува па избаци на снег босу.... Моли она, куми, братими, веже небо за земљу, — а он само мени рече да лежем, угаси жињак па леже и сам. Митра сву ноћ боса обигра око куће....

— Богме је он зао — рекох ја.

— Жесток је, није вајде.

— Па како с кемшијама?

— Добро.

— Не ивати се ни с ким?

— Само једаред са Мићом Бимбашићем. Дош'о

Мића те диг'о плот свој те оградио градину а наши волови ушли. Он и' отера у обор. Тата му није ништа рек'о, него пошље мене да чувам марву. Тога дана уђе Мићина марва у наш пашњак. Тата баш дође у тај пар те зајми Мићину марву па у обор. Тако данас, тако сутра — замрзоше, болан, они један на другог па се погледају к'о душмани... Нема дана кад није ја л' наша, ја л' Мићина марва у обору... Не 'те Мића поштено него оте једаред волове од мене па отера. Ја плачући до-трчим кући па кажем тати. Он ти препречи преко градине, срете Мићу у сокаку и ту се с њим побије. Удари њега Мића жестоко, а он ти сполати врљику те Мићу по глави. Мића падне, а он узме волове и врати кући... После је Мића иш'о доктору, онда тужио тату суду. Тамо, — 'вамо — суд њи' намири и Мића подигне опет ограду... Сад живе лепо.... Могло им је бити без тога, ал' Мића је, знаш, поганац....

— Зар нема више кућа Мишића? — упитах.

— Нема.

— Онда је твој отац доселио од некуд ?

— Јок!... Била је то велика задруга, ал кад оно бише крaste — замре.

— Тако ?

— Ја!... Наши су стари ратовали с Турцима. Тата прича да је се један његов ђед удавио на Засавици. Била су тројица њих, па татиног оца отац кажу да је био јунак горопадан. Прича тата како је једаред спав'о крај једне воде, па обноћ дође вештица — камен јој у срце — да га сиса. „У'ватила му — вели — руке па га притегла незгодно, али ти он, некако, извуче једну руку па вештицу за перчин. А већ вештицу кад у'ватиш за перчин нема јој се куд!... Моли она, па обећава и блага и имања и свега — не помаже! Он ти њу шчеп'о па држи. „Пуштај ме — вели му она — па ћу ти казати траву која ће те чувати од куршума!“ — „Јок!“ — вели он. — „Казаћу ти где има блага законана, па да и ти и твоји до деветог колена будете срећни, само ме пусти!“ — „Јок! — вели он. — „Казаћу ти траву па ћеш постати видовит, видећеш и оно што други не може — пусти ме!“ — „Јок! — вели он. — „Нећу ја тебе пустити да тераш што си до сад терала : да с'еш свет и да просипаш ч'ици, па да би' се знао раја дочепати!“... И осече јој перчин. Вештица паде а он перчин баци у воду, узео своје оружје па оде, а њу остави крај воде.....

— Како је било име томе јунаку ?

— Мишко, али га прозвали Миша; отуд смо и ми Мишићи....

Онда викну оцет на дешњака, који је био нагао у страну.

Сунце се беше смирило. Слени мишеви пролетаху изнад нас; совуљага хукаше у шуми; ћук певаше на једном дрвету крај пута; светњаци сјајаху по трави; птице певаху у шуми; пси лајаху у селу.... Све оживело...

— Бо'ме неће скоро бити кише а требала би позним кокурузима, сад, кад осецају род — рече Драган.

— А по чему знаш да неће ? — упитах га ја

— Пева ћук, а он слути сушу.

— Бога ми: није добро!

— Како добро, море! Ено се кукуруз сав усук'о. Ако му не буде у скоро кише — бо'ме 'ладна проја.

— Мена је сад.

— И ја се томе надам.....

Из села се чу песма:

„Ој Миљано, миље моје!

„Смејало се смиље на босиље,

„Ка' 'но момче на младо девојче“...

Онда певачице ућуташе.

— Јес' чуо ? — питаше ме Драган.

— Чуо сам.

— Ваља ли?

— Добро је! Шта ти велиш?

— Зорли добро!

Онда поћута па рече:

— Море сад је живот!

— Како?

— Е, како! Док се само мало преради, па да видиш.

— Шта: — настају прела, ваља, па им се радујеш?

— Море и прела и берба, и љушгидбе и... све!...

— Идеш ли, славе ти, на прело? — упитах.

— Ко, зар ја?

— Ти, јест ти?

— Ја шта море!

— Право да ми кажеш што ћу те питати!

— А шта?

— Оћеш ли казати праву истину?

— Оћу!

— Имаш ли ти своју цуру?

Он окрете главу и поче се церекати.

— А? — питах ја.

— Хе? хе! хе! хе!

— Збиља, имаш ли?

— Ја!

— А како јој је име?

— Море мანი! — рече он па се опет поче смејати.

— Шго: „мани“ — што не кажеш?

— Како да ти кажем!

— Лено! Кажи како јој је име: не мораш казати чија је.

— Што да не кажем? — није то кривено!

— Па?

— Па ето, име јој... Марица!... — рече па брзо окрете главу. Да је било видно видео бих, сигурно, како је порумео.

— А волиш ли је?

Он се опет поче смејати.

— Је л?

— Ха, хи!

— Волиш ли је много?

— Ја?

— А је л' лепа?

— К'о вила!...

— Воли ли она тебе?

— Зорли воли!

— „Од куда знаш?

— Е! — рече он и махну неспретно руком.

— Шта је?

— Не знаш... како да кажем... овај...

— Да се не стидиш?

— Ја! — прошапта он.

— Па није то ништа непоштено ја мислим.

— Није!

— Па немаш се чега стидети. То се сваком дешава.

— Е?

— И мени је се то десило.

— Славе ти!

— Кажем ти истину!

Он приђе ближе мени.

— Оно, знаш, није да рекнеш, да је то што кривено — боже сачувај! Митра ми каже да тата одавно зна; а знају, вала, и њени — па нико ништа!....

— Па шта ће ти?

— Е бога ми!.. Нисам ја... овај... каки кур-
јак, па да зазиру да је не поједем... А право да
ти кажем: ја је волим... јес!... Кад пођем, тако, у
шуму а ја само о њој мислим... Наворе ми јес!...
И кад у вече легнем у пољаве, ја све о њој ми-
слим.... Узнем, тако, рубу па метнем на јастук па
помислим: к'о њена глава па мојој руци, а к'о
она лежи уза ме — па тако заспим... Више пута
је и сасним... сунца ми јес!... Сасним је па се ко....
е!... не може ти се казати!..

— Јесли стај'о с њом?

— Ко, зар ја?

— Ти, јест ти!

— Иха !.. триста пута до сад !

— Па шта ти вели ?

— Ко, зар она ?

— Ја !

— Море, не може се то казати !... Ево да ти кажем !... То је било лане. Женио се Степан Ђурин, па мене тата посл'о у сватове. Први дан — ништа. Кад сутра дан, дон'о ја част а она стоји онде... Мени, тако бѣ мило да се с њом разговарам.. Наместила се, море, к'о каква варошка, па кад погледи а она пресече окож. Ја се све склањам у страну, али тако, да ми је свакад на погледу. Не могу, море, сит да је се нагледам !... А она, пусница само превали очима на ме, а у мени се мутља и срце и цигерица, па ми запиште уши од зорова...

— Ајд, прође ручак и част, сад ће игра. Једва ја чекам ! Лепо сам био полудео — па то ти је !... Знам ја Марицу од детета ; с њом сам се и игр'о ; али који ми је ђаво те сад не смем да јој речи рекнем ! К'о да сам „оманђијан“ — боже сачувај !... Свирнуше Цигани, поче се свет'ватати ; у'ватим се и ја... Мало не постаја — ето ти ње, па се у'вати до мене... Не смем да је погледам ! Гледам све у носове у моји' опанака.

— „Што ти јорданиш ?“ — пита ме она. — К'о зар ја ?“ — „Ти, јес ти !“ — вели она. — „Не

дај боже, кад нећеш са мном ни речи да проговориш ?“...

— Ја тедо' да јој штогод рекнем, али стала памет, море ! Ама речице !... Криво ми, боже, на самог себе па би' заплак'о !... Само јој једва изговори' да ћемо се после разговарати..

— Кад свирнуше другу игру, у'ватим се ја опет. Очекујем да се она до мене у'вати ; али она оде до Виће поповог. Уђе бес у мене ! Смилш'о сам како ћу да се Вићи осветим... Прође и та игра, дође трећа — ето је код мене...

— „Ти се љутиш ?“ — рече она. — „Јок ја!“ — „Што вараш, болак, кад сам ја видеала!“ — „Не љутиш се, славе ми!“ — „Што се кунеш славом кад није истина ?“...

— Тамо — 'вамо : — ми се помпримо. То вече ја узмем њу за руку па је поведем. Она пође ; баиш се никако не противи. Кад се мало склонисмо рекнем јој ја : — Маро ! — „Ој !“ — одазва се она.

— Мени се опет завеза језик. А, бога ми, био сам срочно све како да јој кажем, па кад је погледа ! — ја заборави'.

— „Што си ме звао ?“ — пита она.

— „Маро... ја би' ти нешто каз'о“.

— „А шта ?“

— „Немој со љутити !“

- „Нећу, вала!“
 — „Оћеш да се ја и ти пазимо?“
 — „Оћу!“
 — „Неће ти бити криво?“
 — „Јок!“
 — „Ја тебе волим к’о очи моје!“
 — „И ја тебе!“
 — „Славе ти, велиш!“
 — „Живота ми!... Ја сам тебе из славна
 зназила, па све да ми је да се ја и ти заво-
 лимо!.....“

— До зоре нисам кући отиш’о. Кад сам дош’о пита ме Митра: „где си ти?“ — а ја јој кажем да сам био на свадби. „Шта си радио до сад?“ — Пита она. — „Оно што си и ти кад си била девојка; — ашков’о!“ — вели тата...

— Од то доба ја и Марица смо скоро увек заједно. Ако је на прелу — ја седим до ње; ако на љуштидби — опет до ње... Девојке из наше ма́ле већ нас спевале. Дирају Марицу што тако иде са мном а она вели:

- „Идем с њим к’о с братом!“
 — А чија је она? — упитах ја.
 — Петронија Ђурића
 — Па, хоће ли отац да те жени ове јесени?
 — Не знам под право; али би’ рек’о да ’оће.
 — Е, онда ћеш узети Марицу па ћеш бити срећан.

— Ама Митра нешто реви у своје село, вели има добра девојка у Љубанића.

— Ти кажи оцу да нећеш другу осим Марице.

— Ко, зар ја?

— Ти богме!

— Јок ја!.. Не би' ја то мог'о поменути њему па да ми даш пун ђуп!.. и да ми рекнеш : твоје село!..

— А ако ти отац послуша мађију, на испроси од Љубанића?

— Морам трпети!... Онда ми је така судбина! — рече и уздахну. — Ал ја му се не би' смео противити ни зашто на свету! Кад би ме проклео куд би' овда. Знаш што но кажу : тешко оном кога родитељи куну!..

— Али не би то теби отац покварио....

— Не смем ја њему поменути, па да ме закољеш сад!

— А ти гледај нека му ко други помене.

Он обори главу и замисли се.

— Па ти рече да ти и отац и Митра знају да ти стојиш с Марицом?

— Ја!.. тако вели Митра.

— Па неће, ваљда, они сад против тога?

— Ко зна! — рече он и уздахну дубоко.

— Можда Митра само тебе дира; хоће да те једи?

— Може бити — рече он мало живахније.

— Немој се ти карити, немој! Духни мало у те твоје двојнице, ти тако лепо свираш а ја волим да слушам кад ко добро у двојнице свира.

Он поче свирати. Ја идох најлак крај њега и слушах... Свирка ова увек ме баца у мисли...

На једаред он пресече.

— Што не свираш?

— Мислим нешто.

— А шта?

— Да ми је да и ја у'ватим вештицу!...

— Што ће ти?

— Да ми је да је у'ватим за перчин на да ме моли да је пустим.

— Па би ли је пустио?

— Би': само да ми каже где су паре!

— Па шта би ти са парама?

— Купио би' коњска кола и добре коње ко што су у Смиљанића и узео би' Марицу.

— А шта би са другим новцем радио?

— Купио би' доста земље на би' радио с татом.

Ја се насмејах.

— Што се смејеш? — упита ме он озбиљно.

— Смејем се теби, Драгана! Од куд ти тако шта наде на памет?

— Море, шта мислиш ти, кад би' ја тати однео нун ђуп — он би ми одма' испросио Марицу.

— Па и овако ће он. Он је твој отац, и он воле оно што се теби допада. Ако је Марица добра девојка...

— Добра, не може боља бити!

— Е, онда ће је испросити — не брини се.

А Митра се само шали с тобом...

Он опет узео свирати.

Стигосмо већ и у село. Драган свираше непрестано, а ја мишљах о њему и његовој Марици.

На распућу треба да се растајемо. Ја му приђох.

— Драгане, ти ћеш лево а ја ћу десно. Лаку ноћ!

— Лаку ноћ....

Стигох кући. Жена ми даде писмо једно. Отворих. Мој познаник, кмет из Ж..... јавља ми, да је крава у његовом селу, него да пожуриш што пре могу.

Повечерах мало на легах. Снавао сам као после купања.....

Те јесени био сам позван Драгану у сватове. Он је узео Марицу... Како ме је угледао он ми приђе, повуче ме за рукав те се издвојисмо мало на страну. Он рече:

— Ала си погодио к'о да си у „Рожданик“ глед'о. Све онако би к'о што ти рече! Митра се само шалила, а тата од све збиље испроси за ме Марицу....

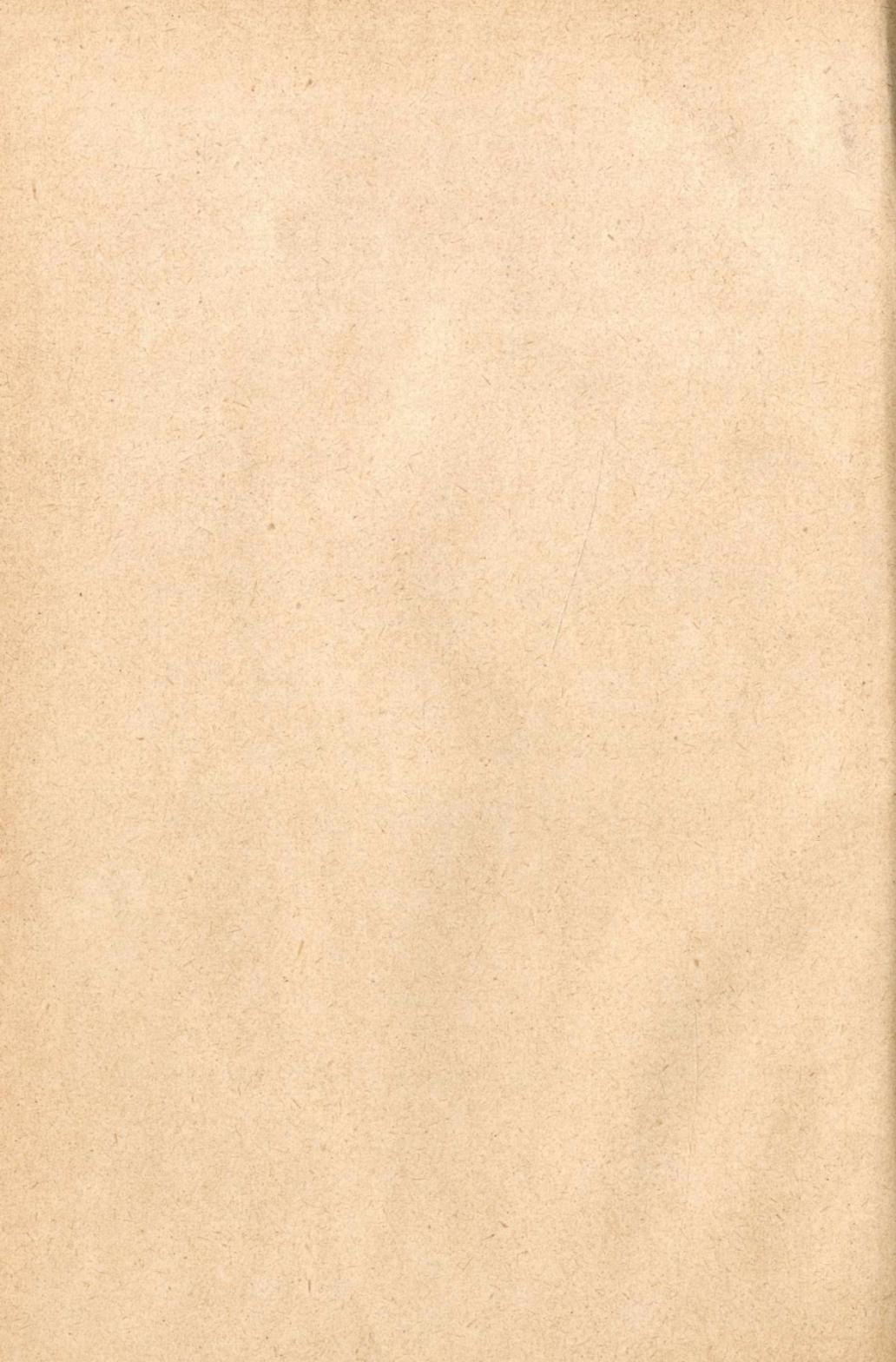
— Јеси ли срећан?

— Не би' се са царем мењ'о!...

II.

БРАТА

БРАТА

I.

Ништа ти нема боље од слоге и лепа живота! Кад је човек паметан, па своје кућанске ствари удеси, онако знаш: и да мачке нарани и да лоја остави; па још и кад бог да доброга здравља — е ту је срећа!... Ко више шта па земљи тражи — луд је!...

Е тако је, браћо моја, било од пре у кући Пантелића, а тако је, вала, и данас; само се у један „вакат“ мало изменило ал!..... причаћу вам већ...

Некадашња велика задруга сад је спала на два брата: Марка и Маринка. Њихови стари досели ли су у М. ... давно из Ерцеговине. Прандед ових данашњих Пантелија, борио се под Кара-Ђорђејем и Милошем са Турцима. Био је то — причају стари људи — јунак каквог ретко мајка рађа. У једном боју, кад је погубио једног турског војводу, задобио је дивну сабљу, са кадифели

корицама и позлаћеним балчаком, и два пиштоља у самој срми. И сад све то краси дуварове у кући Пантелића. Он је имао четир сина. На самрти заклео их је да се не деле, и да својој деци закажу да се ни она не би поделила. Синови су послушали последњи аманет очев, па су га и својој деци остављали. Та је се кућа намножила; имала је самих мушких глава око тридесет; осим тога земље и то на најбољим местима — читав спанлук... Кад им погледаш авлију — зграда до зграде па се бели као да си бисер просуо. О малу нећу ни да говорим јер толико зграда и имаће и не може се без мала замислити. Свим тим управљао је домаћин. Свако чељаде имало је свој пос'о и свако га је вршило потпуно... Али... поче морити колера па — као што је и друге — затре и ову кућу... Ко ће ко бог?...

Осташе Марко и Маринко са нешто женскадије. По реду, који у нашим сеоским кућама влада, Марко, као старији, поста домаћин.

Овако велико имаће нису ни могли они срађивати те га дадоше комшијама да ору и сеју, а ови су им у име кирије давали трећу оку. Они су за себе узели само нешто земље око куће тек да не седе беспослени. Ако ћемо право: Маринко је сам радио пољске радове, а Марко је по мало тргов'о и господов'о. Он је био од оних људикоји

се не жесте много. Неће ти се он машити ни за што док — не мора. Ко да га гледам! Пун, једар, снажан, висок, развијен, округла лица, великих обрва и бркова, поносит, ћутљив. У дугу би дану пушио а да ни речи не проговори. Нарави је био онако... како да вам кажем... благе, али за час прасне па онда лупи чиме довати. Пошто се тако мало извиче или издува онда је опет лено. Био је добар рачунџија. Кад прода волове или свиње он ти онако, просто, на памет све израчуна па тек рекне трговцу: оволико и оволико... Никад га нису могли преварити. Неће он да зна за њихове воринте и банке него вели: „дај ти, брате, мени плати дукатима а теби ако треба артије ја ћу ти купити у Шапцу колико оћеш!“... А још болан, био је и неисмен! Славе ми моје! ми по неки пут и стрепимо! дођу, знаш, Швабе па окупе швапски брнциати: „Швањ, швањ!“ — али се то Марка ништа не тиче; он њима каже: по то вам је! па ако ћете купити, добро, ако нећете и немојте!... Носио је се трговачки: човане чакшире са свиленим арчем, копоран, черму везену са срмом, — о врату на свиленом гајтану висила му је кеса; кад је зима носио је постављен ћурак а кад су блажији дани човани гуњ. Кад зими куда пугује имао је оно велико цубе постављено... Лети је, кад су велике врућине — ишао у кошу-

љама; зими је носио чизме а лети ципеле. Био је чистунац да му је пара требало тражити. Ама трунци није дао да падне на његову алину; одмах ју је прстима скид'о!...

Маринко је био сасма друкчији. Он је био средњег раста, плав, осредњих бркова, разговоран и весео. Није пушио. Био је јак што је реткост. Нико га у селу није мог'о оборити нити му је мог'о одбацити камена. За трговину је слабо ма-рио. Али што се тиче куће и кућански послова — то нема!... Исто тако и у пољским радовима. Потерати бразду право па к'о да си мерно; бацити семе па да буде свуда добро насејано — то је, чини ми се, само он умео. Обори грм и исте-стери дебло на ђутке па онда зови Маринка да ђутац „навезе“ исцераћеш га ко треницу... Ба-дава! Бог му је то некако дао!... Марка је по-штов'о и слуш'о: Никад ништа неће он урадити а да Марка не запита, ма да је потпуно знао да се Марко не пача у кућанске ствари....

— О Бато!

— Чујем!

— Шта ти велиш, ја бих одлучио прашчиће од крмача?

— Па добро Маринко.

— А где ћемо их?

— Где ти велиш.

— Ја велим у стари ар.

— Добро у стари ар — рек'о би Марко и с тим би ствар била свршена.

Марко није им'о деце а Маринко их имађаше четворо : три сина и једну ћер. Најстарији је већ стас'о за женидбу; већ су намерни да га жене. Од жена у кући осим њихових, беху им још две снаје које се нису хтеле удати — оно остало беше сама пилеж...

У кући је био ред старински. Устајало се рано; онда жене принесу обућу те се обују. Пошто се обују онда се умивају; Марко приђе дувару за који беше прилепљена свећа воштаница коју он запали: једна од жена приноси му у земљаној кационици жара а он са рава извади из вишечића зрно — два тамњана, прекрсти се, меће тамњан на жар, окади себе, Маринка на онда остале по старешинству; кад окади све, спусти кационицу на клупу па се најусрдније моли богу за живот, здравље и напредак. Ђак, најмлађи син Маринков, чита гласно; „Оче наш“ „Богородице дјево“ и „Вјерују“. Кад дечко сврши све три молитве онда се и остали дубоко поклоне и прекрсте.

— На здравље молитва! — вели Марко.

— Амин да бог да! — одговарају остали.

Тада сви млађи прилазе руди Марку и Ма-

ринку те их изљубе. Марко угаси воштаницу, маша руком за чутуру за вратима, прекрсти се и напије на додаје Маринку. За то време разговарају и у договору наређују пос'о.

У вече при вечери — тако исто. Најпре се помоле богу па онда сви, и старији и млађи седају за синију. Сада Маринко окрене своје шале; дира свога ђака — кога је Марко усинио — како ће и он постати трговац, како ће га Швабе варасти итд. Марко се само смеје али и брави свога синовца.

Са комшијама и сељанима живели су не може леише бити. Ишли су једни другима често. Дуге зимске ноћи прекраћивали су или песмом уз гусле или шалом и причом. Марка су до сад бирали сељаци три пута за кмета, али је се он некако извлачио. Кад га салете — он одговара: да то није баш никако добро, да он воле да са својим људима лепо живи, а онај — вели он — који суди „неможе свакоме прав бити“...

Тако су живели — али не за дуго....

II.

Умре Марта жена Маринкова... Сиротица — бог да је прости! А била је ваљано чељаде! Слње је светлила кућа. Није то, да рекнеш, да оне друге нису добре; јок брате! Него она ти је не-

како спрѣтала, некако удешавала па је све добро ишло. Није се ни жива чула, а овамо куд погледаш — све њена рукотворина; била је вредна к'о кртица!.. Ал' его — умре!..

Сви су је жалили, али чини ми се Марко највише. К'о да је слутио шта ће бити!

Лепо је опремише. Дозв'о Марко три пона те су је спојали. Вели: «добро ме је услужила — нек јој је богом просто!..»

Жене су нарицале, деца су плакала. Маринко оборио главу, те его — изгуби друга!

Осврћу се сви по кући. Некако им нешто празно. Све, све, човек се и разговори и насмеје — ал' га из свега тога нешто ледѣ по срцу.

Најтеже Беше Маринку. Није то, да рекнеш, што он нема више услуге — њега су служили и сад к'о и пре; него, брата мој, нема свога друга — а то човек није излучио... И ништа ти се са другом није сравило!.. Бадава отац, мајка, браћа, сестре, деца — друг је одвојио. Ја велим тако је у животу. Има ствари које ти — не само никоме свом — него, готово, ни себи не смеш да повериш, — своје другу смеш... Бар ми, сељаци, тако мислимо....

Ућут'о се Маринко. Не излеће више, вечером, весела шала из његових уста. Све је нешто забринут, све нешто љуткује. Бадава га теши Марко

— не помаже! А и ко може утешити!... Кад смрт дође ту се не теши! Друго је то: кад је човек болестан па кад дође разговоран човек па рекне: та не бојте се! „Шта сам ја горих болесника виђ’о — па прездраве!..“ Ту се човек окуражи; само срце куца радосније!.. Ал’ кад ти пољубиш ладно чело — ту нема више... Онда се тек човеку наврзе мисао за мишљу и онда тек види колико је изгубио...

Како који дан Маринко све ћутљивији, све жалоснији; већ не беше у стању нико да га разговори. Све, некако, гледа да је сам; избегава људе, избегава и чељад кућну. Само обилази живе. Марко се страшно забринуо. Једно вече позове Маринка у своју собу.

— Шта је теби? пита га он.

Маринко ћути.

— Ниси ти зар дете?

— Нисам, ал’... шта ћеш?... вели Маринко.

— Знам ја да је теби тешко; ал’ што се брате не жениш?

— Е ту и јест јад! — вели Маринко. — Оженио бих се ја лако, ал’ се бојим да не ударим на ђавола.

— Ти си човек — ниси дете!

— То јесам, ал’....

— Батилу па скидај дивље месо! — рече Марко.

— Тешко мени ако будем мор'о да жену батином догоним !.. Али која је ђаво небоји се ни батина.

— Ради, најпосле, како те памет учи ; само ја ти кажем да то није добро што радиш.

Маријко изађе из његове собе још тужнији него што је уш'о. „Шта ћу да радим ?“ — Мишљаше он — „Овако није добро — то већ видим ; али онако може бити горе !.. Довести каку несрећу у кућу па погасити огњиште што ми га је прандед процирио.... Па опет морам се женити !.. Овако не могу да бећарујем... Говорио ми је Шиша да има једна добра удовица у К.... баш морам отићи да је видим — па што ми бог да !... Ако ми хтедне какве лудорије чинити — ја ћу ајдамак !.. Даћу ја њојзи зорове па јој неће више никад тако шта на памет пасти !.. А шта ћу опет за децу ?.. Лако је мени наћи друга, ал' је тешко наћи деци мајку !.. Еј Боже !.. на каке ли ме муке стави кад ми Марту одузе !.. Ту не помаже нагонити ! Ту не може баш ништа, ама ништа помоћи ?... Најпосле неће те, ваљда, тако страшно бити к'о што ја мислим. Нисам се ни ја, ваљда, на Бога камењем бац'о !... Биће ту и старе среће ! Даће Бог !.. Само ми је због Сретена, он је још мали ђак.... ал' неће ни Марко дати да га протерују тамо и овамо. Оно ја сам му отац, ал' њега је Марко усинио...

Их !.. самог ме је стид !.. Зар ја нисам у стању једној жени на пут стати ? Зар ће она мени солити мозак сад, кад ми га у млађем добу није нико посолио ?..“

„Јес !.. ал' оно је била Марта ! А Марта је поштена душа ; она није ни хтела да то уради !.. А ове данашње ?.. Ух, побио бих ове врачаре што само сипају чѐни куд се год човек окрене !.. Па није само врачаре — него и само данашње женскиње изучило је да врача... све се проврачало !..“

„Ал' није вајде ! Што се мора мора !.. Лепо ћу чим сване послати једно од деце нека зовне Шишу... да окушам срећу !.. О госпoде молим ти се ! не дај ми госпoде да нагазим на несретну жену ! Смилуј се госпoде на моју сирочад што су без мајке остали на им ти дај добру мајку ! Ти управљаш судбином нашом : отвори ми очи да видим ако је зло !.. Молим ти се госпoде !..

Молитва га је мало разгалила. Он леже и заспа као да је цео дан маљем удар'o...

Сутра дан, пошто су се, по обичају, молили богу он нареди да једно од деце оду по Шишу.

— Што ће ти ? — питаше га Марко.

— Каза ћу ти после !

— А ђ : сећам се ! — рече Марко — Па куда ћете.

— У К.....

— Е ајд, ајд!..

Кад ђслави дан дође Шиша. Попише по неку, опремише коње, па одоше....

То вече вратио је се Марко по доцкан. Нађе свају Јелку где седи крај огњишта и преде.

— Дали је бата засп'о? — питаше он.

— Мислим да није.

Он уђе у Миркову собу. Овај лешкаше очекујући га.

— Шта је?

— Добро је!

— Јеси л' је видео?

— Јесам.

— Кад ћемо на прошевину.

— У Суботу.

— Е добро!

Отишли су Мирко, Маринко и Шиша у К... кући Милетића и свршили ствар. Кад су се враћали Шиша одмаче. Маринко притера коња ближе Мирку па га зашита:

— Шта велиш?

— Лепа је — рече Марко.

— Гиздава је!

— Зар само то? — питаше Маринко готово прекорно.

— Има још нешто; казаћу ти после.

— Сад, сад!

— Она ће нам кућу разорити!...

III.

Ука и бука прође, као што све на овом свету пролази. Сватови се разиђоше и осташе сами укућани

Марко се није преварио кад је за Павлију (тако јој беше име) рек'о да је лепа и гиздава. Она је заиста била лепа. Не зна човек шта је лепше на њој : да ли оно црно око или оне сјајне, црне обрве што су се повиле к'о пијавице, или оно високо чело што се белаше к'о лист артије, или она уста што изгледају к'о да је се на њима ружа расцветала, или онај струк, или онај понос којим се поноси кад иде и говори... Па да и ртицу обуче она је лепа и гиздава.

Али... колико беше лепа — двојином беше лукавија. Позн'о је то Марко добро. Он се, никад није преварио кад би човека поглед'о...

Да може човек да јој се у душу увуче, да види, како јој је у души, кад је онако слатка и пасмејана... Служи и дворѝ к'о да је први пут од мајке доведена. О намешта, о чисти, о уређује : лете јој руке к'о да су крила под њима... На спрам свакога је слатка ; децу спрема и мије : са јетрвама не може лепше бити ; само је се Марка клонила, јер је приметила да јој његов поглед у душу завирује. Марко је био много замишљен. Није он овако жалио Маринка док беше удовац. Сад, сад га је жалио, да је готово све жалио, да га је у срце дирало и до плача догонио. А Маринко ? Њему се опет вратила

стара веселост, опет ћереташе, засмејаваше укућане за вечером. Ту живост, то весеље даваше му Павлија.

Али то не трајаше дуго. Мало по мало Павлија се остављаше својих добрина. По неки пос'о остане не ураћен; по где која оштрија реч падне из њених уста. То је приметио Марко, то су приметиле жене, али то не примећаваше Маринко. Она је пред њим била исто онако љупка, исто онако вредна и весела; па баш да јој ко и рекне коју окорну реч — она је трпила....

Маринко беше занет њеном лепотом и добротом. У вече кад легну — страмота је и причати — она га мази и милује, па му тепа к'о да је момче од 18 година. А он све слуша па му још мило!.... Буди Бог с нама!....

— О Машо!

— Шта је Пајка!

Бога ми јес!

— Нисам ти болан ни причала шта је било данас.

— А шта?

— Ја са Јејом (Јелком) нешто разговарам а ђга (Марко) уђе у кућу. Како ме је страшно поглед'о! Ја све гледам да му се умилим а он мрзи на ме. Што ли те он тако ради?.....

— А шта му знам Пајка! Кад смо те онда испросили, ја га питам како му се ти допадаш а он ми рече: да ћеш нам ти кућу растурити.

Њојзи појури крв у главу. Поћута, мало поћута, па ће тек кроз плач рећи:

— Што да ми то рекне? Шта сам ја њему учинила?... И скиде руку с Маринка.

Маринко скочи. Миловаше је, — простите — љубљаше је, па осу сам против Марка.

— Што је се њега тицало? Што да ми каже? Право и вели: шта му је нажао учинила?....

А она се радоваше у души својој па се још смејаше лудом мужу који је готово обелио а памети није добио. Маринко је праск'о и вик'о а она га је, бајаги, стишавала. Говорила му је како ће баш од свет срца устати да се Марку умили; па ако не могне, она ће онда оставити ову кућу где је мрзе, да само не би браћу завадила....

Марињко к'о да се помами!... Опучи се готово дерати: да он неће дозволити да му ко на жену напада.

— Ко ме није права моја жена — нисам ни ја! Ја ћу с мојом женом имати леба на леденом мору!....

Она га ћуткаше и ублажаваше; међу тим говораше му како би то било лепо кад би они били сами, кад им се не би нико натрес'о... Али га мољаше да за љубав куће, за љубав аманста, кога су им стари оставили, не напада на брата.

— Ја оћу да пробам да му се умилим, па ако немогнем лако ћемо се изделити!...

Тако је то ишло сваког вечера, сваке ноћи, док најзад и сам Маринко не поче на Марка мрзити. Сва љубав што ју је им'о оде Павлији, а Марка погледаше ладним а често и мрским погледима.... Марко је то приметио, али се чињаше невешт; није хтео Маринку ни једне рећи. Али из све душе мрзаше ту жену која је толико успела да га са бра- том завади.

„Да је тучем?...“ мишљаше он „Нек је ђаво носи! Зар још и да са једном жентурином посла имам?... А он, лудак, заћорио толико, да већ нема речи, којом би му мог'о доказати, да то не ваља!...“

„Шта да радим?... Еј Маринко, еј кукавац сињи за тобом!... Оћу да јој пркосим! Он нема куражи да се налети да ми прочита, а она?... О, њој ћу ја!...“

Где год беше вашар није мог'о проћи без Павлије. Маринко је ретко иш'о а Марко тек да деца нису сама. Само га је срце болело кад погледа како Павлија јури колу и како се вата све до момака. Смотрио је он добро оне погледе које она са њима мења. У исти мах и обрадов'о је се. Он је сад видео да она жуди за вашарима па је смишљао како ће да је што више наједи....

Осванула је мала Госпођа. На тај дан је вашар код О.... цркве. И Марко се са децом на вашар спрема, па је још позв'о и чичу Јована Баћановића да с њим заједно, на колима иде.

Опрема се Павлија па облачи на се одело што га само Пантелића жене носе. Слаже ниску дуката па их пере у млакој води сапуном само да још сјајнији буду. Опремају се и Милан и Стана, деца Маринкова, да и они у вашар изађу.

Марко сеђаше са Јовом и Маринком у ладу ораховом. Пред њима пуна оканица рујевине — па разговарају.

— Не заборави Милане да вина у чутуру наточиш! — вели Марко.

— Наточио сам чијо!

Кола спремна, коњи ушрегнути, Милан стоји пред коњима да не крену.

— Ајд, да се седа! — рече Марко.

Уста чича Јова, приђоше и деца ето и Павлије.

— Много ће нас бити у колима — рече чича Јова.

— Једно неће ићи! — рече Марко.

Милан, Стана и Павлија згледаше се.

— Ајд Стано седај! Ајд Јово седај! Милане држи узде добро па седај! па се и он прекрсти и седе.

— А ја? — питаше Павлија.

— Ти чувај кућу! — осече се Марко...

IV

Кола одјуреше... То би сувише!... Павлија се скаменила, Маринко се скаменио и жене се скамениле. Томе се није нико над'о. Павлија је стајала к'о луда; није умела ништа да помисли... Кад се мало освести она готово отрча у вајат, баца се на креветац па окрете плакати. Ове сузе беху истините, и оне лијаху као киша. Маринко јој приђе и дарну је прстима у раме; она скочи и гурну га, па му онда приђе и... плуну у очи...

— Срам те било! И ти си човек! И ти стојиш и гледаш како он мене одби од кола к'о цукелу!...

— Али Пајка!...

— Ћути! Ја немам човека! Ја ћу се вратити мојим, па бар нек се зна да сам сирота!...

— Чујеш...

— Јесам ли ти рекла да ћутиш?! — пресече га она — Шта Пајка; шта чујеш?... Не чујем него видим како ме срамотите, за мало вам било да бог да!... „Иди, иди слободно у Пантелића кућу. То је дом један по један!...“ Слепци сте ви, слепци и више ништа!.. Гром вас спалио!...

— Нећу ја више с њим леба јести! — рече Маринко.

— Да си човек ти не би одавна. Робе један! Ни једеш ни пијеш, ни живиш; служиш, ринташ

и радиш; па кад си се мноме оженио и кад се ја хтедох место тебе провести — мене обучену одгони од кола, да повезе једног старкељу!.... О боже! видиш ли?!

— Ал' ја ти кажем сад ћу учинити што нећу научно!...

— Ко; зар ти?

— Ја, јес, ја!

— Никад!

— Оћу, бога ми!

— Е добро — видећемо!

— Видећеш!

Изађе Маринко из вајата па окупи тумарати по авлији тамо и амо. Кад виде где га сви укућани гледају некако чудновато — он окрену па оде у воће. Страшно га је тишгао поступак Марков. Он, Марко, па да тако увреди његову жену — то никад не би помислио! Ал' ето, десило се, десило се пред његовим очима, готово под самим носом. Он то није мог'о отрпети и решио се да се подели с Марком. Само сад смишља како ће му то казати, јер је хтео да му то каже тако да Марко осети да га то забоде па да га Марко моли да му опрости....

„Нећу да знам ни за аманет да се не делимо“ — мишљаше он — нећу да знам ни за његове молбе; нећу да знам ни за што!.... Оћу овако, па

кад ме буде молио — оћу да му се светим: нек цркне!.... Ући ћу му лепо у собу, нећу назвати ни бога него ћу му накошмурен рећи: Марко! а он ће мени: шта ћеш? — Ја више нећу да живим у задрузи! Нећу више да једем леба с тобом! Ти си ми душманин; ти идеш на то да ме са-треш; па кад ти тако радиш — ја нећу да живим с тобом!.... Тако ћу ја њему казати, па ћу онда позвати људе те ћемо поделити имање; ако неће тако лепо — онда ћемо са судом!...“

„Нека цркне — марим ја! Он није научио радити него: умешено па обешено.... Ко ће га онда равити кад ја одем?.... Ал' што ме се тиче?.... Нек му помогне његова трговина! Нема ту брајко ништа док не плунеш у длане!....“

Он тумараше и даље претурајући те и исте мисли; стајао је па је као рукама доказив'о и — све тако.... Сунце се већ смириваше; јесењи мирисни ветрић лађаше му врело чело. У тај пар уђоше кола у авлију. Он гледаше кроз воће. У закошарку сеђаше сам Марко. Чича Јова мор'о је снћи. Марко сиђе и уђе у кућу.

Он се пожури; прође мимо децу и не погледа их; Павлија стајаше пред вајатом и намигну му и показа оком да је Марко у кући. Он уђе у кућу.

Прође поред жена и упути се Марковој соби. Отвори врата и уђе унутра. Марко стајаше крај

прозора и гледаше у авлију. Кад Маринко уђе он се осврте и погледа га ; погледа га испитујућим погледом. Маринко обори главу. На скоро је подиже па рече :

— О Марко!

— Шта је?

— Ја дођох.....

— Видим; шта ћеш?

— Ја, ја.... поче муцати Маринко — дође коса до бруса.... ја оћу да се делим!

— Да се делиш?

— Јес!

Јз си ли се промислио?

— Јесам!

— Знаш ли ти шта је нама у аманет предато?

— Знам!

— Да се не делимо.

— Јес!

— И ти опет оћеш?

— Оћу!

— Ал' ја нећу! — рече Марко.

— Не тиче ме се!

— И ти то чиниш због једне жентурине?

— Она је моја жена!

— Маринко! Мл смо браћа. Нема у нашем селу старије куће од наше — не чини то!

— Ти си крив! — рече Маринко.

— Јел' што јој не дадох у вашар?

— Јес!

— Шта ће она у вашару?

— Кад се ја нисам проводио нек се она проводи!

— Ал' она није поштена!

Маринко га погледа оштро

— То више да ми ниси рек'о јер ћемо се побити!

— Не бих рек'о да није истина!

— Па свеједно — она је моја жена — па кака је — така је!

— Ја на непоштење мрзим!

— Ти чувај твоје поштење! — рече Маринко.

— Ал' ми се нећемо лако поделити! — викну Марко.

— Ако нас људи наши не могу а ми ћемо звати суд.

— Брате! Ја те молим!

— Доцкан!

— Чувај аманет!

— Нећу! Не може ни он остати за сто година. Да си био човек не би до тога ни дошло! Сутра ћу зовнути кмета и неколико људи — па шта буде.

То рече и изађе.

V.

Види Марко своје „добројутро“, па се много замислио. Шта ће да ради; како да отклони напаст? — То беше његова мисао. Да га моли — молио га је, да му заповеди — неће га послушати, А аманет?... Замислио се човек, главе не диже.

Међу тим Маринко је оприч’о Павлији све, а ова га само туткаше да не би одуст’о.

Свану. Маринко оде у мејану да потражи кмета и неколико људи. Прич’о је свима и свакоме шта је и како је. По селу букну глас да ће Пантелићи да се деле. Људи, жене, деца све говораше о деоби њиховој. Завидљивци се смејуше и веле: тешто, тешто, пуче тиква!...

Било је искочило сунце с једног копља кад се од мејане крете Маринко са кметом и још неколицином саљака. Уз пут је пристајало једно по едно, а кад дођоше кући — пуна авлија: ври!..

Маринко је свима објашњав’о како је то било из почетка. Људи слушаху; неко му одобраваше а многи га и кораше за тај поступак. Его ти и ноне.

— Добро јутро!

— Бог помого! Благослови оче!

— Бог вас благословио!.. А шта је то Маринко код вас? Шта радите ви људи?

— Па ето попо — оћемо да се делимо ја и Марко.

— Да се делите?.. Ни пошто!

— Морамо!

У тај мах повикаше:

— Ето Марка! Ето Марка!..

Све се утаја.

Из куће изађе Марко гологлав и блед у лицу, погледа по народу па викну:

— Шта ће овај народ овде?

Њмет поче ударати штапом у земљу.

— Па ето Машо, позвао нас Маришко.

— А што?

— Знаш вала богу зашто! — рече Маришко осорљиво.

— Ја не знам!

— Е на лепо: оћу да се делим!

— А! за то!

— Јес, за то!

— Јел' те срамота несретнице један да под седу косу чиниш што у младости ниси учинио? Јел' те срамота?

— Немој ти ту мени ваздан; ја оћу да се делим — на крај!

— Е добро — рече Марко и врати се у кућу.

Изађе отуд носећи оба Пантелина сребрњака у рукама.

— Оди овамо брате! — рече Маринку.

Маринко приђе.

— Оћеш да се делиш? — упита он тако снажним гласом да је се свуда орио.

— Оћу!

— Држи! — рече Марко и пружи му пиштољ.

Маринко узе.

— Дед' сад! — викну Марко.

— Шта?

— Дед' да се делимо! — рече и угре пиштољ у Маринка.

Маринко побледе.

— Нећу ја тако! — рече он.

— Ја како ти оћеш?

— Да поделимо лепо имање.

— Оно се *не дели*! Овако најпре! Та ми смо браћа, на једном смо срцу лежали; ми *не смемо* бити један другом туђини. Оно што звамо *наше*, не сме бити никада *моје* и *твоје*, него опет *наше*!..

Не беху то речи — него грмљавина; не беху то погледи него муње.... —

— Ал' ја нећу тако!

— Ја оћу овако! И ако нећеш памти: онда нећеш ни делити. Са овим ћемо се на деоби сва-

кад срести!.. Удри брате! Удри! Ако ме преживиш — живи; а ако те преживим — убићу се!... Кад не могу леним речима, онда оружјем морам чувати аманет!..

Маринко испусти пиштољ на земљу полете и паде Марку око врата, па га грљаше и љубљаше... Оплака све што беше у авлији.

— О брате, молим те, опрости ми! — јецаше Маринко.

Бог нек нам обојци опрости! — рече Марко кроз сузе.

— А оној... мајку јој њену! заврнућу чушу на врх главе!

— Да си то раније урадио не би до овзга ни дошло!

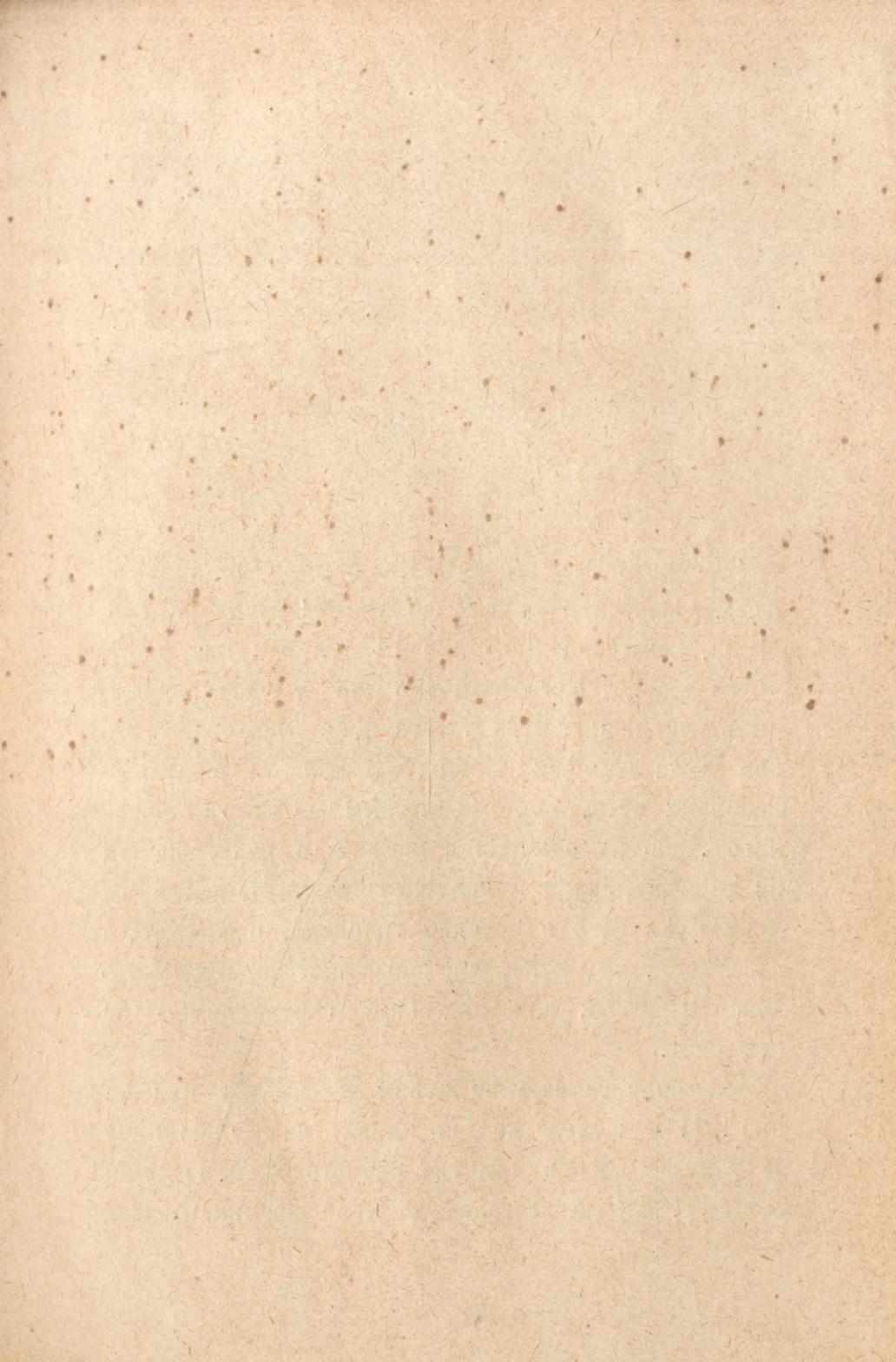
— Немој ми замерити бато!

— Не дај боже!

Народ гледа шта браћа раде. Сузе лете; поца се моли Богу; укућани се грле и љубе, а господ оком својим, сунцем јарким, благосиља *слогу међу браћом....*

III.

PHH

Ч И Н И

Умре „бата“ (отац). Нас петоро оста после њега. Све једно другом до увета! Мића је био, онако, понајјаковнији, тако 14 година; али, опет, кад за пакост, њега бата био дао у чколу, знаш, да изучи књигу. Пре ти се није чколосвало к'о ово јако: оде ђак у чколу јутром, а врати се вечером; него, пре, кад га даш — ти га пожелиш. Лепо му однесеш и поњаве и рану, па ти он тамо и дањује и ноћује. Онда ти је ђак мо'го доћи кући само о великим годовима, о распусту и кад му је, код куће, које зорли болесно. Тако је био дош'о и Мића, али кад бату саранисмо — он оде опет.

Осврће се наја по кући: — не зна куд ће пре! **И** у шумул' ће по дрва, ил' у воденицу да самеле, ил' да причува оно стоке, да не улази у штету, ил' да зготови оно мало злеудног ручка.

У дугу дану трчи: — Тићи оно опалог плота, враћа марву; па кад јој досади, она седне и окрене плакати. Ми се искупимо око ње, па — плачемо и ми.... Она тако плаче, плаче — па онда устане, убрише сузе, да нама по комад леба, па опет изађе те види свиње, или гледа који други пос'о.... Тако данас — тако сутра, док јој не досади.

Једног јутра, баш први дан по „Сретењу“, запреже волове, метну један арар (врећу) брашна и једно назиме, па оде некуд. Мени рече да приназим на свиње, да не би, знаш, каку штету учиниле, а Смиљани да прибави иверја... Не би је за дуго. Сунце већ изгрејало на ручаницу, а ње још нема... „О, где ли је то она за толико?“ — Мислим се ја. Изађем на шор, погледам, послушнем... аја! нема никако! Вратим се у кућу. Ђоша ухватио мачка за уши, па га вуче преко прага; Смиља постиче угарке, а мали Перица турио прст у носић па се дере из петиних жила. Једнако виче: „нана! нана!“... Ја га узех па му, знам онако, тепањем. Велим му: немој роде плакати; сад ће доћи наја, па ће дати детету цике... Он се сиромаш, обрадова, пружи прстић у честу — што је пред кућом — па вели: ено! ено! Пођох са њим да обиђем свиње. А ја пред кућу — а чујем кола. Потрчим онако с Перицом те отворим ка-

пију, кад Мића води волове, а наја иде поред кола. Мића ди'о главу па му се сјаји око к'о жижак. И наји мило : све се смеши... Перица, кад смотри нају, пружи обе руке њој и загица се толико, да га у мал' не упустих. Наја га узе; Мића обну волове, понушта их из јармова, па онда узе празан араp с кола па у кућу, а ми за њим.

— Једва! — рече наја седајући.

— Зар Мића неће више у чколу? — питах ја.

— Неће рано! — вели наја весело.

Поседасмо сви око наје и Миће. Ја, тако, гледам у Мићу па ми мило! Све ми се, некако, отима глас из преију па бих вик'о да се до неба чује! Смиљана загрлила и нају и Мићу; Ђоша пустио мачка, па дошо Мићи у крило; само мали Перица плакаше викајући „дај! дај!“ Наја му даде сису.

— О најо! — викну Смиља.

— Ој рано!

— Ваћа ће остати код куће!

— Ја, рано!

— Па ће ићи у дрва?

— Оће дико!

— И у воденицу?

— И у воденицу.

— А ти нећеш више плакати?

— Нећу, кућо, ако Бог да!

— А оће ли баћа моћи све сам?

— И ја ћу с њим! — викнух ја што игда могу. Ја и Мића ћемо све!

Наја нас гледаше некако умиљато, тако, да у мени срце заигра. Лепо чујем како бије под пршњаком.

— О Мићо! — викнух.

— Чујем Милане.

— Видиш овај плот? — треба га преровити!

— Преровићемо! — вели Мића поуздано.

— П'онда неће свиње улазити у чича Петрову шеницу.

— Неће вала!

— Па и на „Равни“ ћемо притврдити ограду.

— Свуда; нећемо да смо с комшијама у завади!

— Све ћемо ја и ти!

— Све! — вели Мића.

Наја спусти Перицу с крила, узе тигањ, нареза сланине, рашчвари, па разби неколико јаја — те ручасмо боговски. За ручком наја исприча како је једва измолила Мићу од учитеља.

— Уђох — вели наја — у собу. Он седи и пије каву са учитељком. Назовем бога и по-

здравим се. „Седи снајо!“ — вели ми он. Ја седох. Пита ме онда за што сам дошла. Ја му велим, тако и тако, „умр’о ми човек, па сам остала са ситнох децом, те за то дођох, да те замолим, да ми испишеш ћака“. „То не може бити!“ — вели ми он. „Ал’ ја сам сирота, господине учитељу, Бог па ти: помози ми!“ „Ајј! не може никако!“ — вели он. Молих ја, молих, па му, онако, уз реч, кажем, да сам донела један а̀р̀ар брашна и једно на̀зиме. Он ббме попусти. „Само, вели, немој да то ко чује!“ „Немај ти бриге, господине учитељу!“ — велим му ја. Он онда изазва Мићу, те ми поможе да изручим брашно. Скинем и назиме с кола — па с Мићом кући!...

После ручка ја и Мића сикирице у руке па у честу: да сечемо прућа за плот. Прича он мени о свему, како је у чколи, како се учи, како бије Маринко Радојкић шуваком — он је, знаш, био најстарији ћак — пуно, пуно наприча. Онда ме упита:

— Би л’ ти волео да идеш у чколу?

— Јок ја.

— А ако узмораш?

— Не морам!

— А ако силом натерају?

— Ја ћу замолити нају нека да и за ме а̀р̀ар брашна и једно на̀зиме учитељу — рекох ја.

Он се само насмеја. После ми је прич'о: како се они играју робова, жмуре, лончића и других игара...

У вече смо донели неколико дењака прућа (све по 100 у једном дењу). Сели смо па вече-рали. Пошто наја диже синију, а Смиља зачисти мрве уз огњиште, седосмо око ватре. Наја и Смиља преду. Почесмо се разговарати. О чему ти се ни-смо разговарали бого мој! Наја поче и да за-гонета.

— Зашто ми ти зашто: Једно име и у гори и у води?... Дед' Мићо погоди!

Мића саже главу, поћута, поћута па рече:

— Не знам.

— А знаш ли ти Милане?

— Не знам ни ја.

— А ја знам! — викну Смиља.

— Дё кажи!

— Клен.

— Е добро — вели наја. А зашто ми ти зашто: Отац колац, мати врљика, деца ђаволи?... Ко зна?

Мића опет рече да не зна.

— А ти? — питаше ме наја.

— Не знам вала ни ја!

— Пушка (Кундак, цев и куршум) — рече Смиља.

— Е добро. Ти Смиљо осрамоти ћака — рече наја.

— Нисам ја то учио у чколи! — вели Мића.

— Па, шта си учио?

— Учио сам књиге.

— Дё да чујемо! — вели наја.

Мића узе његову торбицу, извади једну књигу и поче читати: како је неки Јаков им'о дван'ест синова, па како је једног волео боље од других, и како они скоче на овога, те га баце у једну рупу и шта ти ја још знам. Чита Мића к'о воду. Зорли је био писмен! Наја му рече: да не заборавања никад књигу „а чим, вели, одем у Шабанц, купићу ти добру песмарицу!..“

Мића метну књигу у торбицу, па торбицу опет обеси.

Смиља се нешто заћутала.

— Што си се ти Смиљо ућутала? пита наја.

— Мислим нешто вајо.

— А шта рано?

— Што ли је бата умр'о?

Наја уздаву.

— Зар он није мог'о живети? — питаше опет Смиља.

— Тако му је бог одредио — вели наја. — Од смрти се не може побећи. Има једна припо-

ветка како су једном човеку мрла деца, а он онда ђкѹми св. Аранђела, јер он, знате, узима душе. Св. Аранђео крсти му дете. После крштења он упита св. Аранђела: „Ама, куме, људи причају да ти узимаш душе!“ „Узимам куме“ — вели му св. Аранђео. „А би л' ја, куме, мог'о познати који ће човек умрети?“ „Бл. Кад дођеш болеснику на видиш мене да му стојим чело главе — он ће сигурно умрети; а ако ме видиш с ниже ногу — оздравиће.“ Растану се. Овај се човек да на лекарије, и стече велико имање.

— Кад је човек у добру њему ђмилић живот. Тако и њему, томе човеку. Док ти не би мало, па поче морити куга. Бо'ме дође ти и њему у по'оде. Оп се, тако, окуњио па лежи у кревету. Погледа нешто над-а-се а то стоји св. Аранђео.. „Шта то куме?“ „Е куме: време је!“ вели св. Аранђео. „Кумови смо болав!“ — вели овај. „Доп'о ти је ред!“ — вели св. Аранђео. Овај се уђуга. Мислио је по дуго па онда рече: „Кад се мора мора! Ал' бар, остави ми живота још двадесет дана, да наредим што треба.“ „Добро, вели св. Аранђео — остављам ти!“ И оде. Овај ти одмах устане, опреми коња, натрпа дуката у бисаге па беж! Иш'о је, тако, преко света, па дође у једну пустињу. У тој пустињи беше једна пећина, и он се ту сакрије. Прође двадесет дана. Двадесет

првог дана он се пробуди, погледа опет над-а-се — стоји св. Аранђео.... „Зар ме, баш, нађе куме?“ „Нађох“ — вели св. Аранђео — „а зар си мислио да можеш од смрти побећи?“ Од окуњи главу, св. Аранђео ножем по врату, узме му душу и однесе, а он оста мртав у пећини.

— Не утече од смрти! — вели Мића.

— Ај! — вели наја.

— А шта је то најо куга? — пита Смиљана.

— Куга, рано моја, то је мдра. Ола заређа тако по свегу те мори народ. Највише мори по кућама које се не држе чисто, и где се укућани инате. Причала ми је покојна нана како су у једној кући укућани мрзили једно на друго: само су волели сви једно дете. Оли тако сели па вечерају и шале се са дететом — а куга на врата. Кад виде како дете сви воле она рече: „Најпре ћу да уморим ово дете, нека је свима жао, па ћу онда — једно по једно — све остало.“ Тако и уради — и сатре сву кућу.... Само онде нема посла где се кућа чисто држи, и где се укућани слажу и пазе...

Још је наја којешта причала, па онда рече Смиљи да упали жиљак. Смиља упали, па онда одосмо у собу и полегасмо.

Слатко сам спав'о к'о после кунања....

* * *

Сутра дан уранили Мића и ја па чунамо прошће. Мића зовн'о Смиљу те купи онај суви поплет па носи у кућу. Мића мене све лепо учи:

— Видиш Милане : овако ћемо. Дај ми најпре ту сикиру.

Ја му додадох сикиру. Он обележи лепо ровић, па онда узе будак и поче копати. Кад се он умори, коцам ја, а он онда чисти ровић. Кад бесмо готови он лепо поређа прошће: све проштац до прошца. Ја придржавам а он засипа земљом. После држаљицом од сикире пабија ону земљу и с једне и друге стране; и ја му помажем. Дигосмо прошће па узесмо да поплећемо. Ја преш'о у чича Петрову страну... Ударисмо један ред поплета па онда други... Гледам ја — ама к'о да су га маторци преровили!... Кад поплетосмо, Мића узе будак, накопи трња па потињи све по веће руце, ама да ни млекушче проћи не може!

— Е сад смо готови! — вели Мића.

— Ово ваља! — рекох ја увативши за проштац, а он стоји к'о стена.

— Неће се, вала, извалити док не отрули! — вели Мића.

— Ни чича Петар не би мог'о боље преровити!

— Не би! . . . Дед' узми тај будак а ја ћу сикиру па ајдемо!...

Уђосмо у кућу. Наја већ поставила синију. Трчи, спрема: види се — мило јој! А и ја сам ти, некако, весео, па ми се чини да сам већи, да много вредим... Кад о раду говорим, а ја не говорим овако к'о јако — него, некако, нешцима. . како ли?.. не умем сад ни да ти кажем!. А наја нас једнако 'вали:

— А чему сам се ја радовала него да се ви снаге дочепате?

— Вала наја, не бери бригу! — рекосмо и ја и Мића.

Опет је Мића то вече чит'о из његове књиге. Наја је прела и причала. Али ја нисам ништа чуо. Све сам мислио о томе како ћемо ја и Мића све порадити, како ће се у селу говорити о нашој слози и вредноћи, и како ћемо онда сретни бити...

До кукурузне ђрбе ми смо пригврдили ограде на целом нашем имању. Кад је ђрба наступила ми смо спрегли са чича Петром. Ја сам једнако био код плуга са Ђуром чича Петровим. Мића је био код куће. Он је се брин'о да буде брашна самлевена, да нас не би рај без ране уватио. Глед'о је марву и прибављ'о што нема а потребује...

Од премалећа настаје рад. Тек си свршио ђрбу, долази копање кукуруза, па онда косидба,

па жетва, па вршаји, па берба па тако до — зиме. Ми смо се трудили да ни са чим не одоцимо...

Баш на Спасов-дан те године — ја идем из „Равни“; па у путу сретнем чича Николу Перића и чича Јешу Мићановића. Скинем капу и приђем руци.

— Жив био! — вели чича Никола — А чији си ти?

— Покојног Рајка.

— Ког Рајка? Је л' Ковића?

— Ја.

— Е да си жив и здрав!

— Ја прођох мимо њих. Чух врло добро како чича Никола рече:

— Добра су ова деца покојног Рајка; ви диш ти како они раде к'о кртице... Биће ваљани момци!... — Вада добра му и она жена... Кад је себе он умро — а она ни да је жива! — рече чича Јеша....

А ја све у скок. Како сам кући стиг'о прич'о сам наји и Мићи... И они се радоваху...

II.

Прођоше тако три године. Што'но веле: деца расту. Перица беше колики је био Ђоша, Ђоша колик' Смиља, Смиља колик' ја, ја колик' Мића, а Мића читава момчина, к'о тресак. Висок, крупан;

образи: да по једном удариш — други би прско!
 Очи граорасте па светле испод дуги трепавица;
 обрве широке, црне па се састале готово; мешице
 — ев' оваке! Све му наја мора да кроји широке
 рукаве, знаш, ако су ужи — прсну!... А наја га
 је, вала, и одевала. Танкаче (кошуље) па на „ож-
 дреље“ (сабрале). Јерма везена па све vise по
 везу око цуцета неки синцирићи. Вермен не може
 бољи бити; тозлуке — да и не причам!... Кад
 изађе у коло на „прекрст“, најбољи момак!

Људи су га волели — што је био добар ра-
 дин; момци — што је био добар свирач и играч,
 а девојке — што је био леп. Све се ватају до
 њега. Кад којој прозбори реч, а она се смеје к'о
 да јој даје медене колаче... Море, па и мени ми-
 ло, и све се валим да ми је брат. Гледам га по
 неки пут како игра па све шапућем у себи: Алал'
 му матери!...

У нас је, знаш, у селу ред: да сваки момак
 има своју девојку. С њоме ти он стоји и ашикује:
 нико му неће замерити. Тако је и Мића им'о своју
 девојку. Било јој је име Ђурђија, а била је ћерка
 неке бабе Дудије, наше комшинице.

Лепа је била Ђурђија што је реткост. У да-
 леко је није било онаке. Једра к'о лубеница, ома-
 лена, црномањаста; али што је најлепше, то беху
 очи... Људи веле: к'о трњине, к'о зивт, аја! Не

може се то казати.... Вала прош'о сам и ја света — ал' онаких очију не видех... Не дају у се гледати на — то ти је! Толико су сјајне да ти засену очи и засузе к'о да си глед'о у сунце! Јес бога ми!....

Па онет се није допала ни наји ни мени, Нешто, не умет ти казати шта је, беше у нешто нас је одбијало. И лепа је и све је — али је не волим! И наја је није волела. Један пут нешто разговарасмо о њој. Беше ту и Мића. Наја рече:

— Ако ме Мића буде слуш'о — он је неће узети.

— А што најо? — питаше Мића.

— За то што ће она ову кућу раскућити!

— Како?! — питаше Мића зинувши од чуда.

— Како?.. Завадиће те са мном, са браћом, на ћеш се оделити — ето како!

— Неће зар?

— Оће бога ми!

Мића ућута. Мало после рече:

— Ама не би то она учинила!

— Ама зар ја не познајем Дудију — рече наја, а од шта-пало-поштапало! Мој синко! Видим ја да си ти прогут'о нешто.

— Шта ћу прогутати? запита Мића сетно осменувши се.

— Тешко мени! — рече наја узданувши.

Уђуташе. Мића тога дана — да би једне! Обилази по зградама, око свиња, ода по вођу, пуши и ћути. Чело му се намрштило к'о да нешто крупно мисли... Дође и вече, а он једнако на пољу. Једва једанцут уђе у кућу. Наја постави да вечерамо. Он вечера ћутећи, онда се прекрести, узео ножић и метну га у цагрије, па опет изађе.

— Види-де куд оде! — рече ми наја.

Ја изађох и погледах. Само беласну кошуља на плоту, па после нарнуше пси... Оде у Дудину авлију. Ја казах наји а она уздану.

— Казала сам ја да то није без нешта!... Сутра ћу отићи код стрина Цвете врачаре па ћу видети шта је... Еј мој јадни Мићо! еј моје јадно дете!...

— Шта ти је, најо, бога ти? — рекох ја.

— Е моја лепа кућо!... Ти још не знаш Дудију. Она је... Далеко јој лепа кућа! Камен јој у срце, она је вештица... Ако оћеш да ти тури угарак у кућу, да те избезуми и залуди, да те обчини па да не мариш ни за кога свог — ето Дудије... Јадни мој Мићо!...

То вече није наја ништа радила. Села је крај ватре, турила главу у руке па ћутала. Једва у неке рече нам да лежемо....

Полегасмо. Деца поспаше. И Смиља заспа. Мени се нешто разбио сан — па тренути! Окре-

Ћем се к'о на ражњу. Чујем нају где уздише. У једно време учини ми се да плаче па је викнух, али она ћуташе... „Шта ли то би Мићи?“ — мислим се ја. „Откуд да се он загледа баш у Ђурђију? Па најпосле и ако је се заглед'о: шта ми је то! Ја је, вала, не бих ни поглед'о кад наја за њу не мари!... Оно, истина, јесте лепа; али зар је мало лепих девојака? Ја, вала, ја бих јој окрен'о леђа, па да је не знам чија!“

„Али, опет, шта му знам? Прич'о ми је Ђура чича Петров, да се то може да заволи женско па к'о да је рођено; и боље него рођено. И он тако воли Велиману Радојичину. Па каже да не мари ни за оца, ни за матер, ни за браћу, колико за њу. Вели да је мора видети сваког дана; а ако је, вели, не види, оће да свисне...“

„Како то може да се занемари своја мати? Ја, вала, не бих мого!“... Онда сам мислио, опет, о мени, како ћу се ја оженити, како моја жена мора слушати нају, јер ћу јој сва ребра испребијати; како ће ме онда наја волети и како ће говорити „Ово је мој син! Он ми никад није на жао учинио!“... А Мића ће, онда, Ђурђију дотерати па ће и она волети нају... Трепавице ми почеше отежавати... Опет чух нају да уздахну.

— О нају!

— Ој рано!

— Зар ти још ниси заспала?

— Нисам.

— А што?

— Не спава ми се. А што ти ниси заспала?

— Ни мени се не спава.

Наја опет уздану.

— Чини ми се, најо, ти си плакала?

— Нисам.

— Јеси, најо, јеси!

Она ђуташе.

— А што, најо, болап?

— Еј! мој синко!... па опет уђута.

— Је л' то због Миће?

— Ја.

— Ама, најо, шта је то њему?

— Е, шта је?...

— Ја не знам, најо, како он то може тако.

— Није он крив.

— Ја ко је?

— „Оманђијан“ је он! — рече наја узданувши. Видиш ону Дудију! Она завади и издели онаку браћу; растури онаки дом. Мал' не изгибоше док се не изделише!

— Па није Ђурђија, ваљда, така?

— Рајно моја! Бундева је бундева; она не може никад бити лубеница! Дудија само може родити Дудију! Што је Дудија учинила у младости, то ће Ђурђија сад! Ево па...

У тај мах клепнуше кућна врата. Ми се при-
тајасмо.

Мића уђе у собу. Не запали жижак, не викну
ни Смиљу да га изује. Седе на столицу код ву-
руне, изу се сам, остави обућу, напуни и запали
лулу, па ћуташе подвигљен на једну руку. Кад и
кад, кад га дуван загрдне, накашље се... Онда
узе по мало — тек у пола ћукорити, а то је увек
радио кад је нерасположен... Ђутимо и ми —
шта ћемо!... Запеваше и петли а ми око на око.
Мића исто онако подвигљен ћукори. Наја диже
главу.

— Ко је то?

— Ја сам — вели Мића.

— Што не спаваш Мићо? — пита га наја.

— Не могу! — вели он.

— Где си био? — питаше га наја а глас
јој по мало дркће.

— Тамо... вели Мића.

— Код Ђурђије?

Од ћуташе.

— А?

— Ја.

— Шта си радио до ово доба?

— Ништа

— Како: ништа?

— Ништа!.. Седео сам.

— А што р'ачо : зар ти није жао мајке ?
Мића ћугаше.

— Шта сам ја теби учинила ? —

— Молим те најо ! викну Мића а глас му,
брате, некако жалостив. — Немој само ти !...

Онда устаде, приђе пенџеру, наслони руку на
дувар а главу на руке, па поче јецати Наја скочи;
скочих и ја.

— Шта ти је, дијете, бог с тобом ?

— Мићо ! — викнух ја.

— Он диже главу.

— Није ми ништа ! Жао ми је само, што ми
је наја више веровала док сам био дете, него јако.
Онда сам и мог'о и умео кућу кућити — а јако
не умем ; јако ћу је упронастити.

— Него моја ! Не вели теби наја ништа.
Ко је се више радов'о твојој женидби ? Ал' ја к'о
велим има и других девојака...

— И ти то мени јако велиш ! Читава је го-
дина како ја са Ђурђијом стојим, и ти то гледа
не рекавши ми ни једне... Послушаћу те најо ;
нећу се оженити Ђурђијом — али нећу ни другом !...

И ако не видех, због помрчине, опет сам, по
његовом гласу, позн'о, да сав дркће ; али те речи
беху истините. Ја сам био сигуран, да ће Мића
пре умрети него попустити.

Ућута наја к'о заливена. Оно, ако оћемо по правди, Мића је рек'о истину. Никад му није наја једне прословила. Она је се, готово, поносила што девојке тако гину за Мићом... ко мајка!..

Мића изађе на поље; изађох и ја... Зора већ забелила; зорњача високо; неки ладан ветрић пируши па пушти већ пожутело лишће; петли певају... Ја се вратих у кућу.

— Је л' свануће? — пита ме наја.

— Скоро ће.

Врати се и Мића. Уђе у собу да узме обућу. Наја пропириваше ватру... Обувамо се а Ђутимо. Нико да би једне! Мени досади те изиђох на поље. Дан освајаше; звезде се гасише; кокошке слетаху са седала; вране и чавке у читавим јатима летијаху преко мене; врапци цвркутаху око коша; свиње цикаху у воћу... Свану...

Вратих се опет у кућу. Деца поустајала, па се умивају; Мића се беше умιο и већ узео један комад погаче па жваће; Ђоша и Перица ишту од наје леба; Смиља чисти собу, а наја нешто по кући послује. И ја се умих па седох крај ватре, да се осушим.

Кад Мића поједе оно парче леба, он обриса нож о колено и спусти га у цагрије па пође.

— Куд ћеш Мићо? — упитах га.

— У дрва.

— А ја?

— Ти иди у „Равањ“ на види ограду; чуо сам синоћ да је неко ишчуп’о два прошца, — отиђи: те потињи трњем стругу.

Онда изађе; оде у ливаду те повата волове, па их онда упреже и оде.

И наја се некуд спремаше.

— Куда ћеш ти наја?

— Цвети врачари.

— А!... због Миће!

— Ја... да видим...

И оде. Одох и ја. Потињим стругу на поитам кући само да видим шта је. Наја већ беше дошла; Миће још нема.

— Шта би наја?

— Иди-де Смиљо, моје дете, донеси мало иверја, а ви децо ајд!... играјте се...

Кад сви изиђоше рече наја:

— Оно је што сам ти казала!

— А шта?

— Прогут’о је...

— А шта је прогут’о?

— Мишијак.

— Мишијак?

— Ја.

Па... сад?..

— Полуди за њом!..

— Па шта ћемо радити?

— Ништа,.. Учинићемо му по вољи.

— А што ?

— Јер ће се убити... Тако каже Цвета — рече наја узданувши.

— А... заустих ја, а Смиља на врата. Наја помрче на ме оком.

— Је л' улазила чија марва ? — питаше ме наја.

— У „Раван“ је л' ?

— Ја у „Раван“.

— Није.

— Е то је добро, само кад није било какве штете....

* * *

Око подне дође чича Петар. Он нам је, к'о што рекох, био комшија; а уједно и татор. Живио је с покојним батом не може лепше бити. Беше то човек средовечан, сувољав и повисок. Ја му приђох руци.

— Жив био кићане ! А где ти је Мића ? питаше ме он.

— У шуми.

— А где је Марија ? (тако је наји било име).

— Ето је у кући.

Он оде у кућу. Мало после дође и Мића. Кад му ја рекох да је чича Петар у кући, он ми рече да пустим волове и истоварим, па оде и он тамо.

Дуго су седели. Шта су разговарали — ја не знам, само знам да Мића, кад из куће изађе беше врло весео: докопа ме па поче поигравати

— Шта ти је Мићо?

— Еј боже 'вала ти! Еј боже 'вала ти!...

— Шта ти је море?

— Еј боже поживи моју нају.

— Ама шта је то?! — викнух ја, јер Мић изгледаше да није при себи.

— Како шта је; зар не знаш?

— Од куд ћу знати?

— Па ето женим се! Узећу Ђурђију! Вечерас ћу је са Ђуром чича Петровим довести!....

Па опет поче поигравати. На један пут се окрете па оде преко плота у Дудину авлију.

Ја уђох у кућу. Наја сеђаше крај огњишта. Ја је погледах, и видох сузе где се котрљају низ њене образе па падају у цешео на огњишту...

То вече Мића и Ђура деведоше Ђурђију...

III.

Све се сврши како треба. И помирисмо се с Дудијом, и проведосмо свадбу. Јадна наја није ни

о свадби на миру била. Сватови су несретни. „Они нису људи“, велимо ми сељаци. Ајд што побише ’нолике кокоши и све што починише, него се несретни Ђоса Пурин поче на дуд и привеза оканицу с вином за гране, па после натера нају те оде на дуд те му је скиде. И још пуно комендије...

Свадба се сврши — сватови се разиђоше, Ђурђију већ убрадили. Млада од тог света! О трчи, о ради, о умиљава се ко мачка! Наја већ поче да жали што је на њу викала. Свима нам је тепала. Нају је звала: *мајком*, мене *голубом*, Смиљу *шекерком*, Ђошу *лабудом*, а Перицу *злаганом*.

Свакад је пре свију на ногама. Дочека те ладна вода, ометена кућа, чиста обућа, наложена ватра — ама све! Полије нам, децу мије и чешља — не да се наји ни зашто приватити.

Мића весео, диго главу па све у небо гледа. Једанпут га затечем где се с најом разговара:

— Је ли најо, да није онако к’о што ти рече?

— Није рано.

— Је си ли, најо, задовољна?

— Никад боље не тражим! — рече наја а очи јој заводниле од радости.

Једног дана дође нам и цвета врачара. Пита нају:

— Како ти је сн̄а ?

— Не може боље бити ! — вели наја.

— Е ! — рече Цвета — ново сито о кливу

виси :

— Није, није — вели наја.

— Она је Дудина кћи. Немој ти мени ништа говорити ! Видећеш !...

Одједаред омрзох на Цвету.

Кад она оде рекох наји ;

— Ама' славе ти, шта та дроби ? !

— Е дијете ; шта му знаш ?

— Немој наја молим те !

Наја само ману главом па — ућута.

Мића је опет пост'о — стари Мића. Заједно смо опет ишли на рад, заједно смо уживали, — само сам ја сад још једнако слуш'о како Мића хвали Ђурђију. Неки пута и мене самога стид кад јој окупи тепати. У кући стара срећа ; нико никоме ни ; потамо се. Опет су причања у вече, па, бсме, и песма. Ђурђија и Смиља запевају па се ори !

Дудија нам је пре ређе долазила и ако је у комшилуку, а сад — ето је сваки дан. Седи с најом па се разговара ; и наја њојзи често одлази . . .

Једног дана рече ми Мића.

— О Милане !

— Шта је ?

— Ја бих ти нешто рек'о ?

— Ајд реци !

— Да ми подигнемо једну зграду ; а ?

— Каку зграду ?

— Вајат за тебе.

— Оћемо ли моћи ?

— Ето грађе у шуми ; ево мала, хвала богу, доста : продаћемо што год па да платимо мајсторе.

— Јес' говорио наји што о томе ?

— Нисам ; ајд да је питамо !

Наја не рече ништа против тога.

Очекасмо божићни месец па да сечемо грађу, јер знаш, онда је дрво најбоље: нема црвоточине. Елем, осекосмо јасију. Трговци се јавише те продасмо свиње добро па бѣ и новаца ; још и претече преко рачуна. Онда ја рекох Мићи :

— А како би било, да ми за те новце : узмемо црепа па да покријемо и ову кућу.

— Врло добро — рече наја.

Ете тако ми лепо све : миц-по миц, па подигосмо и вајат и покрисмо кућу црепом, и претресосмо остале зграде.

У селу су лепо о нама говорили... Нећу да говорим да би газда Матија... али други имућни људи који су год имали женско у кући, дали би ми кад бих поиск'о.

А и време је да се и ја женим, јер, ево, сустиже ме Смиља. А боме и ја сам пост'о кевиљ; умео сам да намигнем па да се не стидим. Па још кад засвирам у двојнице — е домамио бих јечак из доње мале...

И ја сам им'о своју цуру, Соку чича Петрову, баш њу главом... Јако није онака, али онда беше девојче к'о моловано!.. Кад је погледамиду мравци уза ме...

Лешо ти ја кажем Мићи дами се Сока допала. Мића то каза наји, а наја Јелици чича Петровој. Док длан о длан — ствар готова. Чича Петар поручује да дођемо да је испросимо.

Састасмо се у вече крај ватре. Наја поведе о томе разговор.

— Шго да је просимо? — питаше Мића.

— Ја како ти оћеш — рече наја.

— Нека је доведе к'о и ја.

— То не може бити — рече наја.

— Заште не може? Ваљ'да што је чича Петрова?

— Јес, за то.

— А како сам ја?

— Тм си друго.

— Што сам ја друго?

— Ти си тако хтео!

Мића ућута.

— А што, најо, тако? — питаше Ђурђија и ја видех како на њој дркће кошуља. Сад први пут назва најо : најом.

— Како? — питаше најо.

— То није право! — рече она.

— Па шта ћу ја! Друкчије се не може!

— Па не мора је узети! — рече Ђурђија.

— Е да! — рекох ја.

— Па јес, голубе, не мораш је узети!

Мени јурну крв у главу.

— Шта велиш? — питах гушећи се.

— Нисте ни мене просили — рече она.

— Ко ти је крив што си сама дошла? — питаше је најо.

— Ја оћу да и она сама дође! Нећу ја да је она боља од мене!

— Језик за зубе! — рекох ја.

— Не може бити! — рече она.

Ја цикнух. Мића скочи и стаде између мене и ње па рече:

— Милане! Ово је моја жена!

— Онда је поучи како ће са старијим да се разговара. Немој да је ја учим!

— А шта би ти? — питаше она.

— Ђурђија! — рекох ја — не навлачи ме на зло!

Ђурђија, ћути! — рече јој Мића.

— И ти си ми човек! И ти гледаш кад он на мене руку подиже!...

— Умукни! — онемила да бог да!... викну наја.

Мића је узе за руку и изведе.

Наја плакаше.

— Еј Дудијо! Дудијо!... Зар ти мало беше што си свој дом замесила, него оћеш и ово моје сиротиње да изделиш?... Бог ти судио!..

IV.

Насташе олет црни дани за нашу кућу. Наја само плакаше; проклињаше Дудију на сваком коруку. Ђурђија праскаше и викаше: Мића не зна ни сам шта да ради. Наји га је вукла крви млеко које га је одхрањило, а Ђурђији — очи... Он је сиромаш хтео, што по кажу, и мачке да нарани и доја да остави... Иђаше као луд; не знађаше где главом удара.

Међутим ја сам хтео да се женим. Ја оћу Соку. Наја ми одобраваше. Једанпут уватих и Мићу и ишчитах му добро. Али Мића не смеђаше од Ђурђије.

Наљути се наја на оде у амбар, напуни неколико арара жита. Таман она из амбара, а Ђурђија пред њу. Ја стојим пред кућом.

— Шта ћеш ти у амбару?

— Што се тебе тиче?

— Тиче ме се — рече Ђурђија — не дам да се краде моја мука! Оћеш да жениш сина, па мојом муком : да бог да вам пресело !

Ја незнам шта ми би. Само кад погледах, а пред-а-мног лежаше она онесвешћена.

— Што је уби — питаше ме наја.

— Нисам зар ?

У тај мах дође Мића. Погледасмо се крвнички па — за ножеве...

Диже се заповка — дуга у небо ! Допадоше комшије, слеже се готово по села. Наја стајаше међу нама ; Дудија стајаше крај онесвешћене ћери па довикиваше Мићи :

— Шта их гледаш; што их не покољеш ?!

— Зар ти, Дудија, и овде завађаш — питаше кмет, улазећи у авлију.

— А моје дете, моја Ђурђија — викаше она.

— Неће јој бити ништа ! Ево је отвори очи.
— повикаше неки.

Мића се окрете и оде Ђурђији. Диже је полако и одведе у вајат. Свет се само згрцаваше у нашу авлију: Питаху и мене и нају и Смиљу и једни друге, шта је то било. Душе ми моје ја нисам ништа знао ! Нија, престрављена, пружаше руке па дркћући и кроз сузе причаше ово, што ја сад испричах, па онда како сам се залетео, како сам је с леђа дочепо и бренио о ледину.

Кмет позва и мене и Мићу у судницу. Идем, море, а ноге ми клецају, к'о да ће да ме обесе! Никад ти ја са судом нисам посла им'о!.., Како ми је било не могу ти исказати: узмутила се сва утроба у мени; тумарам к'о да сам пијан.

Дођосмо. Кмет уђе у судницу. Зазвони неко звонце, а нама Јеремија кнешчић рече да идемо унутра. Уђосмо. Кмет сеђаше са још два човека. Толико сам се узбунио да нисам познав'о својих сељака...

Он нас питаше о свему: шта је и како је; како је то било? Мића му исприча па онда испричах и ја. Онда нам он рече да изађемо напоље. После нас опет позва па нам рече да смо осуђени да лежимо у апсу, оба, по четири дана....

Одлежасмо. Кад изађосмо из апса Мића рече кмету да сће да се одели од мене.

— Да ти ниси још под туторством? — питаше га кмет.

— Ја имам 21 годину — одговори Мића.

— Ко вам је тутор?

— Чича Петар.

— Јеремија! — викну кмет.

— Чујем!

— Иди дозови овамо Петра Вуковића.

Јеремија оде.

— А ви очекајте — рече кмет.

Остасмо сами. Нас су, знаш, били раздвојили у апсу.

— О Мићо!

— Шта је? — рече он осорљиво.

— Ти оћеш да се делиш?

— Ођу!

— А што?

— Тако!

— Није то лепо!

— Морам кад сам међ самим душманима.

— Кога ти називаш душманима? Зар нају и мене?

— Јес!

— А шта ћеш ти кад се оделиш? Знаш ли ти да има нас четири на талу?

— Знам.

— Знаш ли ти колико ће ти принасти?

— Знам.

— И ти опет оћеш да се делиш?

— Ођу!

— Е добро Мићо! Немој се кајати!

— Никад.

— Добро, добро!

— Никад! Никад! Никад!

Уђутасмо. Седелисмо по дуго док једва ево чича Петра. Назва нам бога и оде у суд. Позваше и нас.

— Ви оћете да се делите? — питаше кмет.

— Ја оћу — рече Мића.

— А ти? питаше мене кмет.

— Ја нећу. Ал' кад Мића оће, шта могу ја?

— Није то лепо од вас! — рече кмет.

— Ја нећу с њим више из једног чанка ср-
кати, па да бих у Босну отиш'о! — рече Мића.

— Петре! — викну кмет. — Да ли је овај
пунолетан?

— Јесте. Лане је вук'о коцку.

— Е добро... Ал' најбоље ће бити да се ви
намирите.

— Намирићемо се кад се изделимо, — рече
Мића.

— Е добро. Ајд сад!

И ми изађосмо

Чича Петар, други добри људи, све је ско-
чило да се намиримо. Али Мића не хтеде. Уза-
луд су му говорили да ће он пронасти, да ће од
глади скапати по његовом талу — Мића не слуша...

Дођосмо кући. Мића оде у свој вајат. Ђур-
ђија већ беше уморна. Није јој ни ђавола!... Само
се мене прибојава... Дудија беше ту, у вајату.
Она је подговорила Ђурђију те је, док смо ми у
апсу лежали, ишла у Шабац доктору.

Наја, Смиља, деца, — све беше у највећем
страху. Наја једнако плакаше и проклињаше Ду-

Лука Селовић
 дију. Када смо у авлију ушла, острчала је, сирота, пред нас, али је Мића опреле главу и не хте је ни погледати.

— О видим ја : то су чини ! — викну наја.

— Остави га, најо, па ајдемо у кућу.

Она се заплака и пође замном.

— Шта је ? питаше ме плашљиво.

— Ништа — одговорих ја — оће Мића да се дели.

Она посрну. Смиља је прихвати....

Тога вечера умре јадница проклињући Дудију. Мића јој не дође на сарану.

Кроз недељу дана и ми се поделисмо....

V

Није наја цаба казала да су оно чини. Мића, не само да се са мном подели, него оде са свим из авлије — он оде у Дудину кућу. Ја, истина, да сам се с њим поделио, ал' сам га онет жалио. Жбао ми је, браћа смо ! Неки пут, ноћу, падне ми на памет како смо лепо живели, како смо слошки радили — па се сит исплачем. Жалио сам га и за то : што је пост'о лупача оних двеју жентурина. Он је, сиромах, мор'о играти како му оне свирају. Нек му н. пр. рекну, да изађе бос на поље, па да дрежди пред вратима — он је се с места покорио ! Он не имађаше више своје воље;

он не имађаше више, што ми сељаци кажемо, „лика свога“ — он беше метла којом је се свуда чистило.... Па ако то нису чини — ја не знам шта је !....

Свему злу крива је Дудија. Ја сам, тек сад, дозн’о да је она на нају страшно мрзила; да је она наместила да се Мића и Ђурђија заволе; да је грдила Ђурђију што она у кући послује; да је спремила и потпалила угарак у нашој кући. Кад сам то чуо — хтео сам је убити!... „Ал’ опет,“ помислим се, „ко да због једне бабускере, иде на робију!“....

Мића беше све несретнији. Док је у задрузи био, била је, бар, Ђурђија поштена жена, а како се одели, она се проскита.... Сиромас Мића мор’о је више пута бруку и покор очима да гледа. Кад би тако што смотрио, потрг’о би нож и полетео тамо — ал’ један поглед Ђурђиин беше кадар да га обустави.... Он би оборио главу, спустио нож у цагрије, уздан’о тешко, па би отиш’о.

Сигурно му је тешко било, кад се пропио... Хтео је ваљда, јадан, да у пићу своју муку заборава. Где би год на свадби, слави, даћи или крштењу био — вратио би се пијан. Онда је певао и поскакив’о с ноге на ногу....

*

* * *

Пошто је најистекла година, ја се оженим. Узео сам Соку чича Петрову. С њом живим не

може лепше бити. Имам већ и четворо деце све к'о златне јабуке!... Смиљу сам уд'о у добар дом; Ђоша и Перица сад су са мном; ено их раде ко соколови....

— — — — —

Лане се вратим с границе на Туцин-дан. Био сам у П. позиву. Нисам ни био у борби... Дођох кући па сео те се веселим са мојима. Никако ми умор и не пада на ум!... Ал' сам одспав'о слатко ону ноћ! Из јутра устанем и изађем на поље. Мраз како је богу воља! Погледам нешто на капију, па ми се учини, да се нешто бели. Приђем да видим — човек... Дигнем га и једва увучем у собу. Завири у лице да видим ко је... кад — а оно Мића,... Сав се укочио! Принесем га вуруни да га разгрејем... Он отвори очи, погледа ме, промумла нешто па их опет затвори.... У свитак је отиш'о богу на истину.

Баба Дудија умрла је пре по године у највећим мукама, а Ђурђија је још жива. Можда је и ти познајеш?...

Ето шта су у стању да учине чѝни....

То ти је, брате мој, — да 'ти онако, по књишки кажем — Мићино „житије.“

Можеш га, вала, ако оћеш и у књиге писати...

IV.

РОДИТЕЉИ

РОДИТЕЉИ

I.

Зорли се сневеселио наш чича Јова Смиљковић. Ако ћемо по правди и има зашто: — опрема сина Бошка у војску. А Бошко му је, бољан, јединац. Дошли ми — нас неколико — да га мало разговоримо — ко комшије. Он сео, тако, на клупицу — што је под леском — турио главу у руке па ћути. Пред њим стајаше чутурица с ракијом, ал на њу чича Јова и не погледâ. Назвамо бога и поздрависмо се. Он викну једну од жена те донесе две три столициче па нам рече да седнемо. Седе и он. Ћутимо; он, онако исто, оборио главу..... Е већ нам би тешко!.... Није то тако лако разговорити човека!....

— Па.... Бошко иде? — рече Митар Степанчић, само нека се говори.

— Ја, иде!....

— Е, шта ћеш?....

Чича Јова диже главу; заусти да нешто рекне, ал се пусте очи наводниле, па само купи усне и гута пљувачку.

— Оно... да је друкчије, па... ајд, ајд! — рече Митар.

— Да макар има ко с њим из села, па ни по јада мога! — једва изусти чича Јова па окрете главу те гледаше у воће, а из очију му капљу сузе.

— Ја!... Ал ето он сам — рекох ја — Тако је исто и са мном било.... Баш је проклета та коцка!...

— Чудно је мени само како он сам да извуче прву нумеру! — рече Митар.

— Е мој Митре! — рече чича Јова — па уздану, онда узе чутурицу испред себе, ману њом на Митра, напи се па му је пружи. Митар се напи па пружи Срећку, а Срећко нама.

Опет заћутасмо. Ко пали дуван он пуши и пљуцка; ал мени не може да поднесе. Досади ми се.

— Где је Бошко? — упитах.

— Тамо, у вајату — рече чича Јова.

Ја се дигох у вајат. Нађем Бошка где седи с матером, стрина Марицом. Крај њега стоји дупке цуна бела торба. Он се поднимио па ћути, а стрина Марица плаче. Вели му:

— Па, рано моја, писмен си, богу вала! — пиши мајци својој; само три речи!... Јави како

ти је!.... Па, онда, кућо моја, моли се увек богу да ти лепог здрављица даде. Бог ће помоћи, рано моја!.... Слушај свога старијега! Старији је — старији: он некад и прасне и вићне, па, богме, и удари — али ти, дико моја, претрпи.... Он ће онда видети па ће рећи: „ово је поштено момче; он добро слуша“ — па се после неће више на те налетати; и од других ће те чувати.... Па, онда, рано моја, чувај се и од оних проклетих каванчина; чула сам да има тамо неких несретница... бежи од њих ко од чуме!.... Па и са друштвом гледај што леише можеш; ко ће ти се на нужди наћи ако друг неће?... Са свима лепо; знаш шта веле стари људи: умиљато јагње и две мајке сиса!... А мајка ће се, рано, богу молити и дан и ноћ: да јој здрав и весео дођеш!.... Мајка неће сна имати, мајка неће мира имати... гледај, рано моја, да мајку обрадујеш.... Па, рано моја, немој да са друштвом много тумараш и да се опијаш!... Чувај ту крајцару што ти је бабо дао; немој много трошити! Ти видиш како се код куће с новцем натеже.... Сам, вала богу, знаш колико само, преко године, за со дамо; а камо за обућу па за аљину, па за порезу и још којешта друго.... А нема цене ничему. Ко год купује гледа да му је цаба.... Шта ћеш: — наступило несретно доба....

Уђута; сузе је загушише. И Бошко се рас-
плако... Море дошло и мени да плачем!... Стрина
Марица устаде

— Куд ћеш дадо? (Он је матер звао дадом).

— Идем да донесем да једеш што-год.

— Иди, иди,

Она изађе. Бошко убриса сузе па ми рече :

— Пајо, брате! Ја бих ти нешто казо!

— Знам шта ћеш?

— Од куд знаш?!

— Знам! за Босиљку је л?

— Ја? — рече. Он ме погледа мало оптрије.

— Шта ћу да јој кажем?

— Реци јој : нека не заборави што сам јој
каз'о. И реци јој... овај... реци јој... да ја, јес,
ја... водем је ко... сестру...

— Добро, рећи ћу!

— И реци јој : нека ме чека; јер, ако ме...
овај... буде слагала, кажи јој, да ћу је... овај...
јес... сву ко репу исећи!... Кажи јој...

У тај пар уђе стрина Марица; он уђута.
Намести малу синицу па на њу метну по сомунa
и сланик са сољу. Онда оде па донесе лепа „је-
мужна” сира и кајмака.

— Дед, рано моја, седи јако — рече Бошку.

— Ајде, кардо' седи и ти!

— Море, мани — велим ја — само ти једи.

— Не могу ни ја сам.

— Седи Пајо, рано, седи — рече стрина Марица.

— Не могу стрина. Ја сам још код куће...

— Мо'ш опет мало... неће се побити...

Шта му знам — седох. Бошко извади нож, осече две кришке сомуна, па — почесмо.

— Дед', рано, јејте, а ја одох да донесем пирјана.

Оде. Бошко спусти нож на синију.

Што не јеш?

— Не могу; заседа овде! — рече показујући на гушу.

— Е, немој ти тако! И ја сам био у војсци.

— П'онда реци јој — рече Бошко не слушајући ме — да ћу овај... чим дођем из војске... рећи дади да она... овај... помене баби... та, већ оженићу се само њом!... Нек се шалом не шали да би отишла за... другог... А ја ћу, овај... све теби писати, па ти њој... онако... прочитај лепо све што ти будем пис'о... А кажи-де и оном Мојсилковићу... Живљу... нек он батали што је почео, још он... овај... не зна мене... Ни кост му с кошћу неће остати ако га ја дочепам!,.. Он је, већ једанпут пролазио кроз моје руке, па... зна ваљда...

Уђе стрина опет, носећи у једном чанку пирјана.

— Што не је'те ? — упита она.

— Па, вала, стрина, јели смо.

— Ево, рано моја, пирјана ; сир ни онако није бог зна шта. Умачите !

Метну пирјан на синију. Бошко, да би само матери по вољи учинио, поче јести; ја не могах никако.

— Што не јеш Пајо ? упита ме она.

— Не могу стрина.

— Умачи, рано, умачи !... па ево и овај батак; Боја воле крила и тртицу.

Ја не могах окусити. Она једнако око Бошка.

— Дела, кућо, и ово парче ! Тамо куд идеш нема понуда... Пожелећеш да те мајка понуди... нема мајке свуда!...

Па се опет заплака. Бошко испусти нож на синију. У тај пар викну чича Јова :

— Јес' готов Бошко ?

— Готов сам ! — одазва се он.

Она скочи па стаде преда-њ ; готово му препричи пут.

Чекај, рано, још мало ! Чекај да те се мајка нагледа!... Седи, седи — још није све спремно!... Треба изнети ову торбу... па онда... није Ивко још ни коња упрегнуо... Мирјана ! Мирјана !.. Седи ти кућо !... Чујеш, узми ову торбу па однеси у кола... Да знаш како ми је !... Ал је свака мајка

проклета!... Седи кућо; још мало само... па ћеш онда отићи... а ја.. ћу се молити богу!.. Ти си ми једини!.. Нема мајка деце на одмет!... А и та држава!.. Зар је баш запело за мога Боју?... И што ће јој та војска? Ето, одрачи, одгаји, видиш!... ко соко — па кад га доведеш до снаге, онда — подај другом да га бије!... Седи рано!... Не сме мајка ни да плаче да те не би... ух! јадна ти сам!... Ал сам проклета!

Лепо се и ја заплаках! Наслонио се, тако, на довратак од вајата — гледам, санћим, на поље а сузе се котрљају... Бошко зајеца. Ја се окретох и погледах: — она га уватила рукама за рамена па га притеже да седне на кревет... Сва је дрктала ко да ју је грозница уватила. Није више плакала; очи јој се беху стопиле у Бошково лице; ни да је тренула! Па и не говораше ни речи више; само га је немо гледала...

— Шта је с Бошком? — упита чича Јова надвиривши се.

Бошко се појми да устане. Она одскочи од њега па викну:

Па ево га! Шта ћеш?... Ти, ваљда, једва чекаш да он оде — а?

— Није, Марице, брате; ко би то мого зажелети? — рече благо чича Јова. Ал... време је!...

— Још мало; само још мало; — молим те; као што се бог моли!...

Чича Јова одступи; и ја изађох па одох колима. Ивко везиваше торбу за лотре. Жене се устумарале тамо и амо: — само плачу; деца се деру, а људи ћуте...

Прошло је тако черег сата. Док једва ето ти и Бошка са матером. Приђоше колима.

— Е сине; сад да се поздравимо! — рече чича Јова, а сузе му се котрљају.

Бошко му приђе, пољуби се с њим па га онда пољуби у руку, а чича њега у оба образа. Заређа Бошко те се и с нама изљуби. Окрете љубити децу, а жене прилазе те му дају: која чарапе и јабуку, која пешкир и јабуку. Кад се са свима поздрави приђе опет матери те је у руку пољуби, па онда седе на кола... Ивко ошину коње и они излетеше из авлије. На савијутку код крста Бошко ману главом па замаче.. Сви смо оплакали. Стрина Марица оста наслоњена на капији. Дуго је гледала на ону страну, као да би хтела да, кроз увело лишће, још један пут Бошка угледа... Ја јој приђох.

— Ајде, стрина; ајдемо у кућу.

Она ме погледа.

— Ајде рано!... Ала ми је зима око срца!...

II.

Кад је се Ивко вратио из Шапца он рече да су већ отишли. Заћута чича Јова ко гроб. Стрина Марица једнако плаче. Па и остали укућани не беху веселији. С дана на дан погледају писмо, али оно не долази. Ко год пође у Шабац чича Јова му накричује да се уврати код Вељка дућанције да види да нема како писмо.

Ја им одем по неки пут. Седнем са стрина Марицом па јој причам о свему како је у војсци. Чим устанем она виче :

— Седи Пајо, рано, седи!... Нема те ни да дођеш!... Па и кад дођеш а ти гледаш да час пре...

— Није, вала, стрина; седео сам доста!... Доћи ћу и сутра!

— Е нећеш вала ићи! — вели ми она па стане преда ме. — Смиљо донеси де му још мало вина!...

Шта ћу јој? Погледам је: суво малено — ко шкрипац. Оне жућкасте очи, зборано лице, суве руке... ко да јој учини на жао?... Седнем па јој опет причам. По неки пут и мрак падне а ја код њих...

Чича Јова се прорадио. Једног јутра баш беше нао снег — идем ја да положим говедима па га стигнем. Назовем бога и поздравим се.

— Камо се ти? — пита ме он.

— Ево ме!

— Видим — вели а камо се ови дана?

— Па... имо сам посла.

— Немој — вели — тако, Ти знаш да те ми волемо због Бошка. Дођи.

— Добро, дођи ћу... А ако бог да ти?

— Оћу да положим марви.

— Зар ти?!.. — упитах ја.

— Море, досади ми се код куће; овако се мало разговорим.

То вече одем ја њима. Седели смо по дуго. Таман се ја спремам да пођем кући, а неко са шора викну. Изађе Ивко да види ко је. На скоро се врати носећи писмо. Сви поскакасмо.

— Ко је доно?

— Иван црквењак.

— Па, камо га?

— Оде кући.

— Дед' Пајо, рано, ти си писмен; отвори па види шта пише, — рече стрина Марица стре-пећи.

Отворим писмо. Испаде још једно!

— Је л од њега? — пита чича Јова.

— Јес, његова је рука.

— Читај! Читај! — повикаше сви.

Ја почех читати оно прво:

„Љубезни родитељи“ *)

„Ево доби време да вам напишем моји неколико речи и желим да вас они у добром и повољном здрављу затеку а ви ако сте ради чути за моје здравље ја сам вала Богу жив и здрав које и вама од Бога желим“...

— Рано моја слатка ; Како лепо пише својој мајци ! — рече стрина Марица кроз плач.

— Даље читај ! — рече нестрпљиво чича Јова.

— Читај, рано, читај !

„А сад долазим вас поздравити сад поздрављам мога оца Јована и моју матер Марицу и поздрављам чичу Ивка и брата од чиче Максима и брата Перу и стрину Мирјану и, снају Вилинку и синовца Радована и синовицу Смиљку и синовицу Перку и поздрављам комшију Степана и све његове, сад поздрављам мога карду Пају Белинчевића и њему подајте ово друго писмо, и поздрављам ујака Вилипа и ујну Василију и чича Петра Гојковића и кума Стојана и куму Петрију и нашега попу Коју и учитеља Јосипа. И поздрављам све који успитају заме и за моје здравље, и за мене се немојте бринути мени је вала Богу добро и каплар ме воли што сам писмен и вели ми да само добро изучим

*) Правепис и интерпункција је као и у оригиналу.

рачун а правило ћеш вели лако изучити имам га вели и ја па ћу ти га лако дати и ти ћеш вели постати каплар само кад си велими, писмен. А сад пишите и ви мени чим ово моје писмо добијете и јавите ми које се у селу оженио, и јавите ми шта ради она наша крмача што смо је за посек затворили јесте ли је убили и јели се зекуља отелила и ако јесте је ли вочић или кравица...

— Кућо моја слатка! Како се он свега сећа и за све распитује!...

„И говори ли сте даћете Галоњу продати јестели га продали, а сад поздрављам мога оца и матер и све који заме запитају и желим вам од Бога здравље, а ја сам вала Богу здравјесам и остајем ваш син

Бошко Смиљковић

војник II чете V баталијона у доњем граду у Београду

— Ала пише! — рече чича Јова поносито.

— Моја лепа кућо! — рече стрина Марица кроз плач. — Дај Пајо, рано, то писмо мени... Мајка ће га у недрима носити!

Ја јој пружих.

— Шта велиш Пајо? — пита ме чича Јова.

— Добро!

— Зрли добро! Нема му равна на перу!

— Нема! — рекох ја.

— Никаквог се ђате не боји!

— Још мало па ће их све заденути! — рече чича Јова.

— Шта му оно, рано, реко онај.. онај..

— Је л' каплар? — упитах.

— Ја, ја!..

— Реко му да научи добро рачун, а за правило ће лако, па ће и он постати каплар.

— А како је то чин рано?

— То је десетар — рече поносито чича Јова.

— Он заповеда десетином војника. Они му чисте обућу, аљине и слушају што год он заповеди — рекох ја.

— Море, је л' он само онако писмен — не бери ти бригу! Е да ми је сад наћи оног његовог учитеља Вилипа дао би му дукат у злату и нек бира вепра у свињама!.. Како је он само њега научио!..

— А ја сам му пре све слала — рече стрина Марица. Кад год дође четвртак а мој весели Боја мени: „шта ћу, вели, дадо понети господину?“ — А ја спреим, боже, спреим: и сира и кајмака и кукуруза и... кад је чему време... „На — велим му — рано, понеси ово твојем господину..“

— Нек му је просто! Само кад је он њега изучио!.. Није то лако бити учитељ!..

Зато се и каже: прости боже учитеља на родитеља! — рече Ивко.

— А шта то теби пише? — упита ме чича Јова.

Ја се узврлах.

— Мени... онако, знаш...

— А, а! ваша посла.

— Ја!

— Е, младџ!...

— Па што не прочиташ рано? — упита ме стрина Марица.

— Па... стрина... нека!...

— Нека, нека баба, то су њихова посла; они знаш, крију — рече чича Јова.

Ја ућутах. Седео сам још мало на устадох. Они ме задржаваху, ал ја рекох да оћу Бошку да отпишем вечерас.

— Оћеш и нама прочитати, рано, што му напишеш?

— Оћу стрина!... Лаку ноћ!

— Лаку ноћ да бог да!

Изаћох. Помрчина ко тесто; на небу ни једне звезде; маџанац (северац) дува по истија; уједначис готово: не вали те неће опег бити снега до зсре... Таман се ја маших за кључаницу да отворим капију па да изађем из авлије а неко

ме увати са страг за гуњ. Окретох се — стрина Марица.

— Рано моја, право ми кажи: је ли мој Боја бегенисо коју?

Ја поћутах.... Смислим, најпосле, да кажем па — шта бог да!

— Јесте стрина.

— А коју рано?

— Босиљку Степанића.

— Митрову?

— Ја; шта вали?

— Ништа. Она је добра девојчица. И ја мислим да би добра била за нашу кућу-

— Добра!... Само молим те немој да би чича Јова...

— Не бери бригу!

— Е добро. То ме је, знаш, молио карда, Лаку ноћ!

— Лаку ноћ!

Изађем на шор. Мислим се: „боже, ала се то може да заволе!“ Ето, знам по себи! Пре ти нисам марио ни за једну цуру, а јако, вала, кад погледам Милојку Срећкову — некако ме саме њене очи привлаче.... Велим; нећу баш да је видим — па не може се: слажем!... Морам је видети па да бих црко!.... „Ајд да се увратим мало код Николића“ — помислих.... Увратих се.

Седе девојке на преду. Погледам: Милојка и Босиљка обе ту. Заподеле девојке шалу па дирају Босиљку; припевају је с Бошком:

„Боса се играла,
 „Три дуката шћердала;
 „Нашо Бошко па неда,
 „Док не пође за њега“....

А Босиљка се сва зајаприла. Трчи од једне до друге те им затискује уста.

Лена девојчица!... Није, да рекнеш, да је одрасла, јок! онако омалена бела ко сир па пунчака: — ко пачица.... Кад ја уђох девојке оставише њу па окретеше дирати мене и Милојку. Ту, крај ватре, прочитам ја писмо кардино. Пише ми пуно и накричује да кажем Босиљци да га чека. Изазовем ја њу па јој кажем све с почетка. Она је све саслушала, па кад је запитах хоће ли га чекати, она рече полако:

— Ја бих, али не знам шта ће ми рећи таја.

III.

Одговорим ти ја Бошку на његова писма. Кажем му све лепо: и како је Босиљка све саслушала и шта је одговорила. Кад сам му отписиво на кућанско писмо мор'о сам отићи кући чича Јовиној. Стрина Марица говори а ја пишем. Шта ти

нисам написао: — пун пунцат табак!... О свему сам му писао, и како га стрина Марица једнако сања, и како јој је тешко кад потледа у његово одело и рубине. Рече ми да му пишем и о Босиљци нека се не брине, јер је то њена брига, и како се она неће удати, јер ће она то већ пустити њиховим женама у уши...

Писма однесе Благоје Петровић у Шабац. Очекивали смо само да нам отпише. Чича Јова посто већ мало разговорнији. Све прича о Бошку. Дођу му тако људи, он седне с њима, донесе им се ракије па пију. Он мало, мало — па тек викне стрина Марицу:

— Дајде ми то писмо! — вели.

Она извади писмо из недара, па, ко је писмен он чита, стрина Марица плаче, а људи слушају. Онда им чича Јова „толкује“ ко да је и сам тамо био. Вели:

— Није то тако лако бити војник! Ето и ја сам војник од кад је први „зекцир“ — па тешко!.. Треба ту изаћи пред старешину па стати овако — и ту чича Јова устане па стане по војнички — па кад му изађеш треба се ту „луктирати,“ па онда ту треба сваку реч измерити: — неће старешина да трпи да му ти причаш овај и онај... А то је, болан, само народња војска, ал ово... ово је стајаћа. Нема ту, него кад корачи —

треба да се тресе земља под њим; а кад говори мора да сече....

— Ја, Ја!.. тако је! — веле људи.

— А он, болан.... јес чуо шта му само вели кацлар?

— Добро вели!

— И то још првих дана!... Шта ће тај урадити после? — вели чича Јова.

— Што ваља — ваља!

— Ваља бога ми! Спаси бог!...

И чутурица пође од руке до руке.

Стрина Марица једнако плаче. Нисам видео двоношца да толико суза пролије; чудим се само како није ослепила!... Несмеш, просто, поменути Бошкovo име! Па онда мало — мало — па зовне Босиљку. Тек се примакне плоту па викне:

— О Стеванија!

— Ој!

— Јел' ту Боса?

— Јесте!

— Кажи де јој нек дође.

А кад Босиљка дође онда је зове у собу.

— Оди, рано, да ме мало побиштеш; нешто ме много сврби глава.

А јок, бога ми! Само јој мило да метне главу Босиљци у крило, и да Босиљка барата претима

по њеној проседелој коси. Она је волела свакога кога је Бошко волео, па да би био црни Циганин.

Једног дана, баш некако у очи „отаца“, увратим се ја чича Јовиној кући. Питам где је чича Јова па ми рекоше да је отишао судници.

— Јел' ту стрина ?

— Јесте — вели ми Мирјана — ето је у соби с Босом.

— А шта раде ?

— Прегледају рубине.

Ајд да видим шта раде ! Уђем у собу : Босиљка села код пенцера а стрина уз вуруну па крпе.

— Помоз Бог !

Оне се обе дигаше.

— Бог ти помогао, рано !

— Како сте, шта радите?...

— Вала богу ! Ја са мојом снајком прегледам рубине: учим је, да зна, како се у нашој кући служи.

Босиљка испустила рад; једном руком купи пвицу од лекедова а другу спустила низа се па раширила прсте. Оборила очи, поруменела, па ћути.

— На де, дико, удеки овај конач у иглу ; — ја не видим.

Босиљка удену. Онда седоше опет радити. Ја поседех мало с њима па се дигох кући.

Тек ја вечерао на ођу да се изувам док човек викну.

— Видиде ко је! — рече ми наја.

Изађох. Пси нарнули. Приђем плоту: —

ИВКО.

— Ајде! — вели.

— Куд?

— Овамо, кући.

— Шта ћу?

— Дошла, вели, писма.

— Од карде, јел?

— Ја!

— Јел здрав?

— Незнамо, зове те ага да прочиташ.

Вратим се у кућу кажем мојима куда ћу, па с Ивком њиховој кући.

— Што вас не би за толико — упита чича Јова пружајући ми писмо, а рука му дркће,

Погледах га. Пребледео ко крпа: сво му тело чисто стречи. Стрина Марица ни жива — ни мртва: лепо јој стале очи. Ја почех отварати писмо; настаде тајац.

— Јел од њега? — упита чича Јова.

— Јесте.

— Је ли здрав?.., загрцаваше се стрина.

— Здрав је!..

— Вала Богу! — рекоше обоје.

Па се спуштеше на клуцицу.

— А ја... свашта помислих!... рече стрина.

— Де, шта пише? — рече чича Јова.

Ја прочитах писмо. Бошко јавља да му је добро, не може боље бити. Каплар га, вели, зорли заволео; не иде јако ни на „шилбок“, а не „динарчи“. Поздравља све и укућане и комшије и мене и вели да ће ми други пут писати.

Кад прочитах писмо ја га дадох стрина Марици а она га метну у недра. Чича Јова се рашћерета па се окрете и шалити.

— Сутра ћу доћи да те вежем — велим ја — сутра је твој дан.

— Е добро вала! Ал ја се не дам везати, ош се ја не бојим дечурлије.

— Ал сутра ћеш се дати! — рече му Швко.

— Одрешићу се ја пре него што ме свежу! Донећу ја свега.

— Кад ћеш му, рано, отписати? — упита ме стрина Марица.

— Могу вала и сутра. Прексутра ћу у Шабач па могу и понети.

— Тако, тако, кућо моја, доћи сутра па му опет напиши. Јавићемо му да је и Милован Негич умр'о.

— Јавићемо вала!

— Јес јави му; кажи: осташе дукати! Ништа, кажи, није са собом понео! — рече чича Јова.

Доцкан сам се вратио кући.

Сутра дан пораним па њиховој кући. Чича Јова чека да га „свежем“.

— Добро јутро!

— Бог помого!

— Здраво, мирно?

— Вала богу!

— Сретан ти дан!

— Вала; ти жив и здрав! Седи.

Седох. Донеше ракије. Здравимо један другом и пијемо. Ја, од куће, понео артије и дивит. Пошто се мало написмо седнем ја на накитим Бошку писмо. Кад сам им прочитао страна се заплака а чича Јова рече:

— Баш ваљано! Види се да си и ти књижеван!... Спаси бог!

— На Сласеније!

— Ти ћеш код нас бити на ручку данас.

— Јок! Ићи ћу ја кући!

— Што?

— Имам и ја ручка.

— Знам, знам; али немаш сомовине! — рече чича Јова.

— Е то немам.

— А ви'ш ја имам. Велим ли ја синоћ: одрешу се пре него што ме свежете... Наручио сам ја још пре три дана Ранку бошњаку да ми добави рибе, па добавио чово сома има пет ока....

— Е, онда ћу остати!

— Тако! — рече чича Јова.

Ручасмо боговски. Наредио лепо чича Јова те испекли „варку“; није да је масна него киши.... Кад би свакад овако било, ја никад не бих мрса зажелео. Написмо се вина што га само наши по церски виногради могу дати.... Пошто ја пред вече кући па ми све игра пред очима; није, да рекнеш, да сам пијан, ал тек, тек... помећем језиком, види се то....

Спремим ја то вече све: и коњима зоби и напуним вреће шеницом па у зору — у Шабац. Изађем рано на пијацу, продам жито, дам у пошту писмо што сам га за Бошка написа; најпре сам приленио марку од двајест пара; знам ја, море, све како то иде. Онда се вратим у чича Алексину мејану. Кад ја тамо а седи један војник. Приђем му ближе па га запитам:

— А одакле но ти бм рођаче?

— Из П.....

— Од кад си у војсци?

— Јесенас прошла година.

— У ком си баталиону?

— У петом.

— А познајеш ли ти Бошка Смиљковића?

— Како не бих познаво — вели — кад смо у једној чети?

— Па како он, славе ти?

— Добро, вала Богу!

— Је ли здрав?

— Ко дрен!

— Зла ли „учење“?

— Ко стари војник!... Ал што има „став“ — не роди мајка!... Ми смо у једној десетини. Зорли га кашлар воле!

— Пише он то нама.

— А јеси ли му ти каки ред?

— Јок! Ја сам му, онако, кардашин.

— Јесу ли његови здрави?

— Сви, вала богу!

— Бар љу му причати кад се вратим.

— Јес, кажи му: био сам са твојим кардом

Пајом Велинчевићем.

— Оћу вала, казаћу му!

— А ти дошо на осуство?

— Ја!

— Колико си добио осуства?

— Петн'ест дана.

— А чији'но ти би?

— Мразовљевића из П.....

- Оћеш пити што год?
 — Нећу ништа!
 — Славе ти поздрави ми карду!
 — Оћу, од бога ти здравље!...

Дође му неко: отац, чича, брат, сељак — шта ли, те га одазва. Ја седнем те поједем мало леба, узмем од чича Алексе и једну чинију гра — па кад се мало „подбочих“, ја упрегнем моје дорачиће па кући... Боље је увек кад се човек раније врати. У вече, знаш, има које-каквих беркрија па само гледају да кога превале.

С првим мрачком стигох у село. Зауоставим коње пред чича Јовином кућом, сиђем те испричам што ми је онај Мразовљевића војник казо. Мило свима ко да сам им бог зна шта донео. Да могу на глави би ми места чинили. Сгринна Марица запиткује ме то за ово, то за оно, а једнако нуди ракијом.

Боже, што ти је мајка!..

Спава сам те ноћи ко тон...

IV.

Прође Божић, прођоше месојеђе — настаде часни пост. Дани почеше дужати. Нисам им много онако често одлазити. Шта ћеш? — радови се сустижу. Човек вели: „дај да притврдим ово мало ограде, да ми не би после туђа марва додијавала“. Па онда, дај још ово, дај још оно — у том се уђе у рад; а онда ако не похиташ — оста....

Састајали смо се опет често. Због тога сам ја с њима и спрего, и позајмљиво се, ма да њима не требаше ни спрежник ни позајменица.

Вредни су то били људи од пре, а вредни су, вала, и данас. Истина, чича Јова ако само косом мане — неће ти он за жива бога ударити мотиком; то раде млађи. Али, и ако не копа, он надгледа копаче па тек довикне по којем чељадету:

— Посеци и тај, посеци тај! Што год реће то боље! Кад измеђ кукуруза и кукуруза може во лећи — онда добро роди.

Ако се жање, он пристане за купиоцима па купи сваки остављени влатић:

— Не остављајте децо, ово је лебац!.. Боље да лежи у амбару него да проникне рано и угине!..

Ако се коси, он узме своју косу, седне у лад па је откује; онда се маши за мазалицу која је у „вондиру“, накваси косу, узме белегију те је изоптри па викне:

— Е јунаци: ево и чиче! Оће да вам буде косбаша.... Дед, ко ће са мнош?

Тада би се наврстало по десет петн'ест, он би стао напред, прекрстио се, повуко из чутурице, па би мао косом. Дивота га погледати! Овако стар; лете седи „зулови“ око чела и очију а у

руци му коса ништи ко гуја.... Не коси него брије!
Буд прође туд црна земља остаје....

Па и стрина Марица није била лошија. Ово, ко би је видео зими, рекo би да она ништа не ради — ал би се преварио. Стрина Марица је била вредан створ. Зимѝ остави она посао на млађима; али лети, кад треба радити пољске радове она прима сав кућански посао на се. Жене одлазе на рад, а она са ситнежом стара се да буде на време ручак, ужина и вечера. Ништа се од ње није могло отети. Она је имала кад и да меси леб, и да готови ручак, и да види живину — знала је колико је која квочка пилића имала... Кад је време ручку, а ти тек угледаш стрина Марицу, где носи велике лонце пуне....

Ивко је само радин и више ништа. Не ћеш га видети на слави, на свадби, на даћи; али кад год дођеш у градину — ту ћеш га наћи.

А друге жене?... Код таквих људи морају и жене ваљане бити..

* * *

За сво време рада само су Бошка помињали. Кад овлада врућина па седнемо где год у лад да „ујамо“ — чича Јова би одмах почео говор о Бошку. Кад у вече кући на вечеру дођемо, стрина Марица то исто. Добили су већ неколико писама од њега. У последњем јавља, да је полагао испит за каплара и да га је добро положио; само чека да га «произведу.»

— Је ли, рано, па како ће он онда живети?
— пита ме стрина.

— Како? — Десет људи слуша његове заповести — ето како.

— Он има и плату неку? — упита чича Јова.

— Тридесет гроша месечно.

— Охо! то је боме нешто!

Ето, тако смо се разговарали.

Дође и јесен. Послови су већ отаљани; овде онде види ћеш већ по неког да се опио. И ја сам прерадио моје послове — могу по мало на прело. Одем почешће и чича Јови.

Једно вече, баш седимо, а Смиљка унесе писмо. Послоб учитељ. Бло, знаш, у Шапцу, па га донео.

— Је л' од Бошка?

— Јесте.

— Види-де шта пише!

— Лепо пише *каплар* Бошко — рекох ја.

— Е?!

— Ја...

— Алал му матери — рече чича Јова. Баш ћу да частим учитеља што га је донео!

Прочитам ја писмо. Они весели, боже, весели, казати се не може.

— Отпиши му онако, како знаш — ја му шаљем дукат у злату! — рече чича Јова.

То вече смо седели дуго и пили.

Не прође неколико дана, ето писма. Ја баш идем од мејане, а викну ме чича Јова. Ућох у авлију. Стрина Марица снуждена.

— Шта је стрина?

— Рано моја! Сањала сам мог Боју рђаво. Ко сав, простићеш, поцепан.

— На-де види! рече чича Јова, пружајући ми писмо. Погледах — рука не беше Бошкова.

— Ко вам је донео ово писмо?

— Павле Радојичин, шта је: је л' од Бошка?

— Није.

— Није! — рекоше они пренеражени.

— Није од њега.

— Ја од кога је?

— Не знам!

— Види! — викну чича Јова.

Не слуги ми се добро. Једва отворих писмо: руке дркћу брате! Загледах. Писмо ми испаде из руку.

— Шта је; шта је?!...

— Бошко је... болестан.

— Болестан?!

— Ја; у болници је.

— Од чега?

— Од великих краста...

— Чича Јова стајаше ко укопан; стрина Марица се поведе, па тресну о земљу.

Допадоше укућани, те дигоше стрињу. Она беше онемила; — ни речце не проглави; само јој се купише и отезаше рибићи на образима. Ја мишљах умреће. Пођох и сам њој, али ме чича Јова увати за руку, па загушено рече:

— Ама... није, ваљда, тако?..

— Жао ми би старца. Сав пребледео, па дркће ко прут.

— Камо среће!... — рекох.

— Ама види-де!...

— Видео сам.

— Опет... опет!...

Ја прочитах цело писмо.

— Ко то пише?

— Мразовљевић из П.....

— Од куд он зна?

— Па и он је у војсци.

— А шта је он?

— Каплар; његов друг.

Он се спусти на клупицу. Онда се диже, тури руке под појас, па поче одајући хукати.

Стрина Марица беше дошла мало себи. Посадише је. Она заронила главу у руке, па поистотија запева. Укућани плачу.

— Бојо, рано моја!.. Зар таке гласе мајка да добије?... Ја како ли си јако, кућо моја!... Знам... знам.. лице му нагрђено... кб да га гледам!... Па онда, очи моје слатке!... Можда Боја очњега вида нема...

— Ух... Ћути Марице! Не говори то ако за милог бога знадеш!...

— Не бих говорила — али шта ћу?.. Опет ће њега мојка воleti! Мајка ће га на поље изводити кад буде сунце обасјало, па ће рећи: „ево, Бојо, јарког сунашца!“... Па мајка неће заспати; мајка ће му доносити да једе и пије, мајка ће га послужити... А кад мајка умре од туге и жалости, он ће пружити руке и викати: „о дао“...

Ту је загушише сузе. Ја рекох :

— Немој ти тако говорити стрина! Код њега су доктори; они ће њему очисачувати. Боље, само моли се богу, да му живота подари.

— А моли ћу се, рано моја!... О боже господи! Подржи живот моме Бји!... О свзта богонајко! Ти му буди у помоћи!...

И још дуго шалугаше стрина Марица молитве. Чича Јова само ћути и ода. Ја му рекох, да би добро било да њих двоје оду у Београд.

— Не може се на колима.

— Ја ћу пешке! рече стрина.

— А!... на колима ћемо до Шапца, а одатле ћемо на „данцику“...

Сутра дан одоше чича Јова и стрина Марица у Бео град....

V.

Пронесе се по селу глас да Бошко лежи велике красте. Сви су жалили чича Јову и стрину Марицу. Мајке уздишу; очеви наберу обрве, па ћуте... Сваки, знаш, замисли себе на њиховом месту. Па да је бар код куће, пред очима; али у свету: — то је жалост... Босиљка се сневеселила; сад сам баш увидео да она воле Бошка....

На срећу чича Јовину, ишо је „данчик“ баш тога дана у Београд. Оли лепо седну на за пет и по сати. Кад дођу тамо они нађу једног доброг човека који им показа где је болница. Уђоше они у авлију, нађоше једног човека где стоји па га упиташе.

— Јес — вели им тај човек — има много војника што леже од краста.

— Па ајде брате покажи нам где је.

— Не могу.

— А што? пита чича Јова.

— Не смем! — вели.

— А што не смеш?

— Забрањено је.

— Ал ја сам му отац, а ово је мајка!

— Ништа то!

— Како ништа, болан, брате?

— Е тако; старешина је забранио.

— А где је тај старешина?

— Тамо, горе.

— Ајде води ме њему.

— То могу, ајде!

Попеше се уз неке басемаке.

Уђоше у један велики одник где се види много врата. Човек им тај рече да пречекају; отвори једна врата и уђе унутра. На скоро се врати са другим једним човеком који им отвори друга једна врата и рече да улазе.

Уђоше. Беше то велика једна соба, за асталом стајаше један господин риђ, плавих очију. Они назваше бога; господин прими.

— Које добро?

— Па ето... није добро... замуца чича Јова

— Имам ту једног војника, лежи красте.

— Како му је име?

— Бошко.

— А презиме?

— Смиљковић.

— Господин узе једну књигу загледа у њу и рече.

— Ту је.

— А, рано моја, како ли му је? — упита баба јецајући.

— Лакше му је; биће скоро пуштен.

— А можемо ли га видети? — упита чича Јова.

— Можете, ал не можете ићи у собу нити се грлити и љубити с њим.

— А што?

— Зато што су красте приљепчиве.

— Прележали смо ми давно! — рече чича Јова.

— Ништа то; можете их опет добити, па да их не би у народ однели...

— А1 ми смо прележали! — рече опет чича Јова.

— Можете их опет лежати....

Чича Јова се прекрсти од чуда па изађе, а за њим стрина Марица. Чудили су се томе што им овај господин каза. На послетку рече чича Јова:

— Чујеш Марице! Да послушамо што нам је наређено. Доста нам је што ће мо га видети.

Стрина Марица стеже срце па рече:

— Добро.

Онај исти човек што их је увео код господина уђе у једну собу и изазва Бошка.

Стрина Марица се сва уздретала! она је се надала да ће видети нагрђено лице, али Бог дао па није тако било. Бошко изађе леп ко што је и

био. Лепо се поздрави с њима. Гледа га чича Јова, гледа га и стрина Марица.

— Да ме очи не варају! — рече јадница поплашено.

— Вала богу: добро је! Код мене није ни било много: једно седам-осам — рече Бошко — једна ми је овде на врату, а оно је по телу.

— Валимо те боже! — рече чича Јова.

Разговарали су дуго. Бошко пита за све како је по селу; пита је и за мене — вала му — и причо како је он положио испит и како ће — пошто из болнице изађе — тражити осуство па да дође мало кући.

Стрина Марица сретна, боже, сретна, остала би целог века тако поред њега; неби — како вели — осећала ни глади ни жеђи. Ал дође време да се растану, јер онај човек рече да су доста седели.

— Сад ће — вели он — доктор да прегледа болеснике.

— Па нек прегледа — рече стрина.

— Али сваки мора бити на своме месту — рече овај човек.

Бошко обори главу а на другим трепавицама његовим засијаше се сузе.

— Јел то истина што овај човек каже? — упита чича Јова

— Тако је! — рече Бошко.

Стрину Марицу ко да неко увати усијаним клештима за срце. Погледа у чича Јову. Овај рече:

— Добро! Ајдемо Марице!...

— Донела ти је мајка, рано, понуда — рече она очајно.

— Оставите то код Мразовљевића каплара у доњем граду...

Ту га загушише сузе.

— Ајде Марице!

— Још мало!

— Време је већ да идете — рече онај човек.

— Ајд, ајд!... — рече чича Јова.

Бошко их изљуби у руке и они се стрепећи од туге спустише низ басамаче. Дуго је се стрина освртала да би видела Бошка — њега не би...

Распиташе где је град па тамо однеше торбе. Нађоше неколико војника и упиташе за каплара Мразовљевића. Војници их упутише.

Предаду ствари њему. Он им показа Бошков кревет. На њему је стрина Марица седела. Мрак се спушташе.

— Море где ћемо ми ноћити? — упита чича Јова.

Мразовљевић изађе с њима у варош и нађе им једну кавану,

Они преноће. Сутра дан се крену за Шабац где их је Ивко с колима чеко, и — тако дођу кући...

VI.

На неколико дана после њиног доласка јавља Бошко писмом да је изашо из болнице. Очекивамо га да дође о Божићу — он не дође. Очекивасмо да дође уз месојеће — нема га. Прве недеље часног поста добију писмо у коме јавља да није могао добити осуства, али, вели сигурно, да ће доћи о Ускресу. — Не бѣ га опет.

Једног дана, баш у „водену“ суботу, дође чича Јова мојој кући.

— Помоз' бог!

— Бог помог'!

— На, види шта пише.

Узнем ја писмо и прочитам: премешта се у Крагујевац. Криво чича Јови, вели:

— Вала и то је брука!....

Ал опет стег' срце па — трпи.

— Нек је само жив и здрав — вели.

Загазисмо у радове. Данас — сутра, боме, дође и јесен. Очекују сваки дан писмо од Бошка кад ће јавити да кући долази. Стрина Марица само о томе мислих. Више пута ја јој по што год говорим, ал она и не слуша; тек ми пресече реч:

— Колико још има до Митрова-дне;

— Осам дана, стрина.

— Још осам дана, па ће доћи мој соко!..

Да ли ћу доживети?

— Доживећеш стрина.

— Шта сам прогутала јада и чемера, чудо ме икако и има на овој земљи!...

На четири дана пред Митров-дан добије чича Јова писмо. Тражи Божко један дукат поваца за пут. Вели да ће доћи на Ђурђиц.

— Ођу, послаћу; како не бих! — Викo је радостан чича Јова.

Сва се чељад развеселила а стрина Марица ме само грли и љуби....

* * *

Освано је Ђурђиц. Ивко још за рана запре-
гo коње на отишo у Шабац да доведе Бошка....
Чудна граја завладала чича Јовином авлијом: свако
ти је то весело на задовољно. Чича Јова накри-
вио „тунос“ на лево уво, на само ћерета Жен-
скиње се устумарало — спремни, готови.... Стрина
Марица само дркће од некаке потајне радости.

— Ајдемо чича Јово!

— Куда?

— У Селенић, на славу.

— Готово вала; ал, нека-нећу!

— Што?

— Ођу овако!... Чујеш, да си овде до сун-
чева смираја!...

Баш у сунчев смирај вратим се ја са славе.
Уђем у авлију чича Јовину. Они исти који су били

— кад је Бошко полазио у војску — и сад су ту. Седе и пију... Чича Јова се устумарџ:

— Ама је и тај Ивко лељчина да му пара нема! Кад је себе отишо! Ја си до сад дошо из Београда!... А и оне раге: треба их премлатити кољем! И мене треба, што ја не набавим коње... Знаш, сад већ отежу се ко мачке!... Ђу'де!... Чини ми се кола?

— Јесу — рече Митар — и баш твоја кола; позно би их у иљади! Како само клокоћу!...

Стрина Марица истрча на капију. Наслонила се, баш, ко оно пре две године.

У једаред цикну:

— Ево га! Ево га!

Сви истрчасмо. Она га загрлила па га љуби и не пушта. У тај пар чича Јова:

— Камо га? Камо га?... Аа-е-во га! Оди овамо! Оди овамо!...

Бошко му приђе руци.

— Еј Величка! Дај ту свећу да видим добро овог војводу! Чек! Оди да се пољубимо!... Како се убелио! ко Латинче! Славе ми јес ко Латинче!.. Ама чекај!... Погледајте људи! О солдо!... о војводу!... Бог га створио за војника!... И ја сам таки исти био! То је моја кост!...

Бошко се изљуби са нама. Уђосмо у кућу. Чича Јова викаше:

— О Мирјана! Велинка! Жене!... дајте да се пије. Шта је ово? — ракија... Ама како вам је ово ракија? Камо мед? а?... Меда овамо, а ако нема, иди побџ цео кованлук!... Ја ођу да се опијем... зорли да се опијем па да се ваљам! Еј ти војводи: „Смирно!...“ „Очи на де-сно!...“ Славе ти: шта ти веле они твоји „вицири“? Кажу ли: оваког војника и нема више!... Шта си се пришљамчио уз матер — а?... Јел то мед Велинка?... Сипај овамо! Ја ођу да се опијем!...

— Рајно моја слатка! Како те је мајка пожелела!

Бошко је само гледи.

— Кад писмо твоје дође мајка стрепи од стра...

— Доста, баба, доста! Нећемо то више да помињемо! Шта је било-било!... Спаси Бог Митре!

— На спасеније!

— Велинка! Постави тамо у конаку, тамо ћемо вечерати!..., О војводи!... Ама шта ти баба?... Мислиш, не знам ја што ти знаш! О Митре!

— Чујем.

— Знаш шта је?

— Шта?

— У мене нема тамо-ам... Оћеш ти дати Босу за мога војводу?

Сви занемисмо.

— Па Јово... ако деца...

— Шта деца? Кака деца?... Ја оћу тако!...

Оћеш ти?

— Па ако је рекџ бог...

— А рекџ, ја шта ће!... Оћеш ли?

— Ја нисам противан — рече Митар.

— Онда оди *пријатељу Митре* да се пољубимо!

И пољубише се.

— Сретно! — повикасмо ми.

— Амин да бог да! рекоше они.

— Сутра на вече долазимо на прошевину.

— Добро ми дошли!

— Тако! А сад ти зете: пољубч твог старца у руку. Је л тако баба?

— Јово, брате!... грцаше стрина.

Митар се најпре пољуби с Бошком на му онда даде руку.

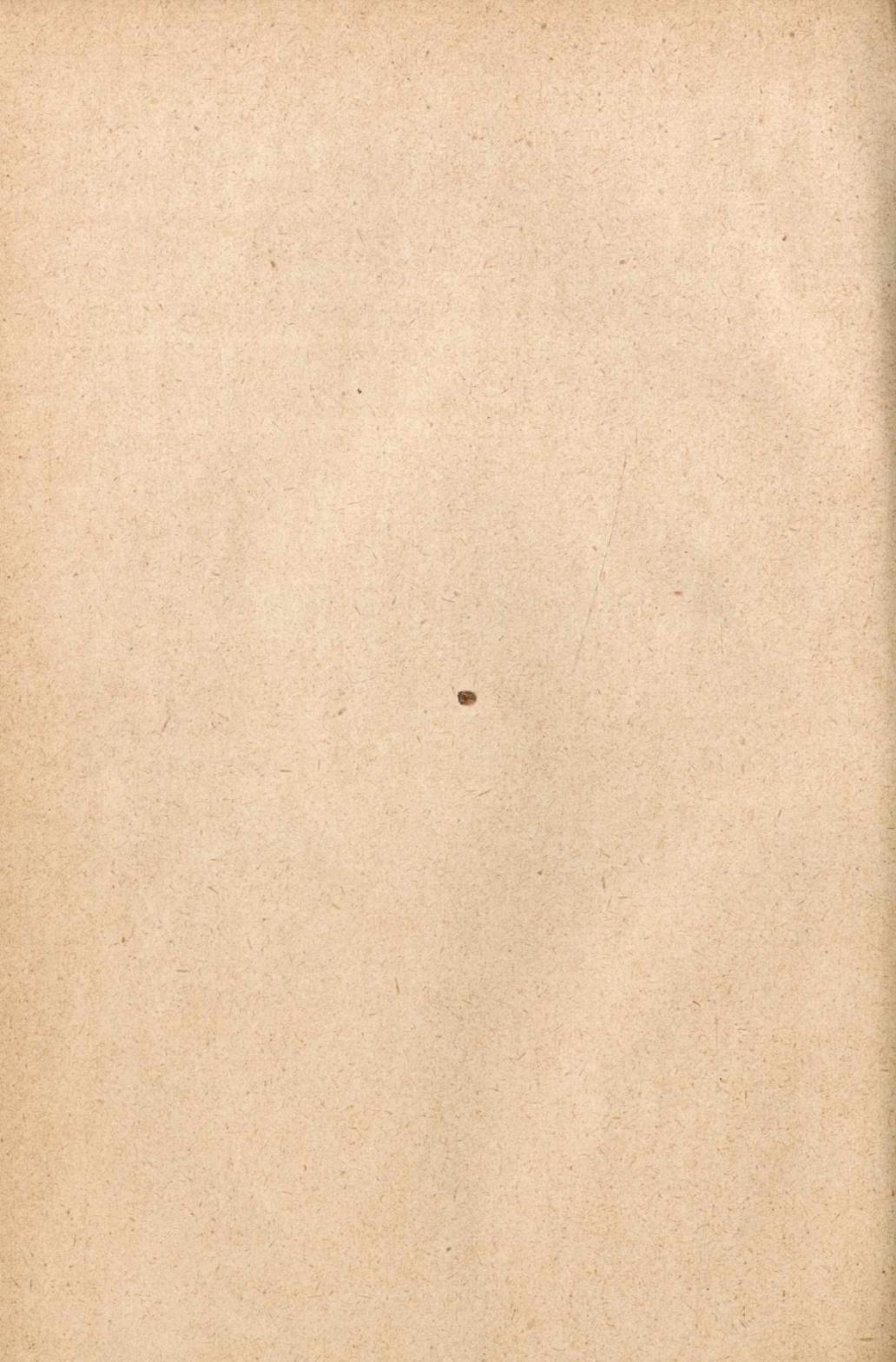
— Тако ја оћу! Децо дајте ми да се опијем!... виче чича Јова....

Око поноћи дошџ сам кући мртав пијан....

Тако је то било!...

V.

САМРТА ЧАША

САМРТНА ЧАША

I.

Ославило је пролеће. Дивота у бога! Врбе улистале, па ти је, некако, драго да погледаш у оне зелене листиће и ресице како дркте и трепере од најмањег ветрића. Лепо видим како пупе дрва, како се лишће отима из пупка, како трава расте, како цвеће цвета — па ти мило! Не можеш ни да се надишеш оне лепоте; па, баш, да су ти прса ко највећи кошар — опет се не би могао надисати!... Све ти је лепше у пролеће него у друго доба. Ето: оно сунце некако милије сија; оно небо некако је плавље! Па и тицама милије. Шта је шева? — ништа; проста тица. Али кад је погледаш у пролеће: ни она шева — ни дај Боже! Бога ми јес! О игра се, о скакуће с гране на грану, о залети се у оно плаво небо: видиш само, како јој беласне трбушчић — па тек зацвр- куће к'о да је мајчина мезимица.... Вала ти, боже, на твоје дару, али ти кад дајеш — дајеш обе- ручке.

Код цркве Б.....чке силан свет. Цвети су велики год. Из свију околних села народ је дошао да се богу моли. Црква пуна ко јаје а око цркве двојином толико. Крсте се и помињу бога у својим молитвама: неко да му роди, неко да му помогне у свима пословима, неко да му дође ко му је у туђини, неко да му да здравља и среће — к'о свет. Сваки има по нешто што га тишти и боле, и ја — баш и да сам вољан — не бих вам могло казати за сваког зашто се молио.

Сврши се служба. Ко је спреман да прими свету тајну — тај се и причешћује. Остали су изашли, поседали по „соврама“ око цркве, пију по коју чашицу ракије, или одају по првеној порти, састају се, здраве и љубе који се нису одавно видели. На Цвети је код Б..... чке цркве, у неку руку, и ваشار; ту су дошле и кујунције, донели су разног сребрног, позлаћеног и паконског прстења, игала и „перишава“, разних чиода и сваке „згоде“ што којунције имају на продају; ту ти има свашта: и бардака̄ и топрака̄ и чинија и дрвених заструга̄ и малих тестија̄ и великих тестија̄. Ту је и чича Митар мејанција, представио је велики лонац уз ватру па у њему вари ракију за своје госте; а вала, кад би пона и други поштени домаћини поискали и каву — чича Митар би им и каву „испек'о,“ па вољ' им „горку“ — турску

или да оследи — он је и шећера има — свега је било у чича Митра. Ту је било слепи који су уз гусле „богорадили“ да им добри људи што год уделе; ту је било и сакатих, и оних што су се правили да су слепи и сакати а нису били; ту је било и свирача са ћеманима, тамбурама, сановима, бубњевима и зулама — свега ти је било — ко на вашару. Људи су кроз ту ларму пролазили и разговарали; деца су се провлачила између њих и застајкивала то код кујунџије, то код чича Митра и разгледали су све и чудили се свему. Нека од њих гледала су велики цигански бубањ, са страхом додиривали га рукама — ко да га милују — гледећи плашљиво својим малим очицама у крупног и црног циганина, који их и не примећаваше него гледаше забленуто у даљину. Жене су се налазиле свуда, гледале све, узимале у руке цењкале се — на што би се кујунџија и бардагџија клели; да немају рачуна да даду по то, да њих толико стаје и т. д.

Дође време ручку. Поп Јевта беше већ изишо из цркве. Састао је се са свима бољим људима: са Милинком Чолићем, Петром Ивковићем, Станојем Љикићем, Марком Мојсиловићем, из Е..... са Продановићем и Цавићем из В..... и другим поштеним домаћинима. Сели су, попили по чашу две „препеченице“ — па су онда отишли сваки у своју „совру“ да ручају.

У соврама их очекиваху њихови млади. Марко Мојсиловић уђе у совру. Међу њиховим укућанима беше и један младић.

— Јес' дошо Милоје! — питаше Марко.

— Дошо сам чича Марко.

— Е добро; децо да се руча.

За мало — и би постављено. Ручак беше посан. Све ладна јела. Мало папуле од кромпира мало од гра̄, по нека кисела паприка и нешто осушене шарање рибе — беше све. Разуме се, ваљда, да има и леба и то беле погаче од оне Маркове „белије“ која је била чувена у целој кнежини.

Пошто ће Марко и Милоје овде бити најглавнији у овој приповетци, дај да, за време ручка рекнемо коју о њима.

Марко Мојсиловић беше човек трговац, богат и задружан. Беше висок читав хват, пун и снажан, лица округла и црномањаста, очију црних, обрва велики, бркат, косе проседе. Кад говори чисто ти баца речи у брк; кад се наљути па те пресеке оним сјајним очима — ти мораш оборити главу и, не знам зашто, почешати се иза врата. Носио се дикли. Чакшире и гуњ од суњна копоран од чоје, по три четири дугачка појаса око паса, по врх њих силаје, за силајем „пећанке“ — неће слогати на оца! На дому осим браће и

синова имађаше још и стару мајку коју је врло поштовао. Кад год са пута дође сјаше с коња и одмах иде те мајку у руку пољуби. Пошто се тако поздрави пита је: да ли су је чељад слушала за време док је он на путу био; да је није које, у чем било, увредило. И кад би мајка казала да је све било добро, он би се онда насмешио, позвао би снаје и дао би им по какав леп дар; мало би се са децом и нашалио и тиме би показао да је потпуно задовољан са својим млађима. У селу су га врло поштовали. Бирали су га и за кмета, али он је се лепо замолио својим сељацима да њега оставе и да узму Миленка Чолића, јер је њему то немогуће што је трговац, а обећао да ће у свему потпомагати Миленка — и тако је Миленко изабран за кмета. У кнежини и најији био је познат као ваљан трговац марвени.

Милоје беше син покојног Вељка Лазића и први комшија Марков. Марко и покојни Вељко живели су ко два брата па кад је Вељко био на самрти заклео је Марка да Милоју буде у место њега. Милоје беше самац. Он не имађаше никога осим мајке. Истина, покојни Вељко оставио је после смрти доста и у имању и у малу те Милоје није морао ни у чему оскудевати. Марко му је увек био у помоћи ако је требало да се сради. Беше то младић жив, окретан, весео и здрав ко дрен. Ста-

рији људи су га радо признавали јер им се допад'о са окретности своје. Био је увек чисто и лепо одевен. Мило човеку погледати за њим! Прав ко свећа, око живо па сјајно, па оне дуге трепавице, реко би, бациле сенку чак до јагодица. По лицу му се осуле „здравнице“, па мрка наусница, па прсат, па плећат, па кад корачи — тресе се земља под њим! Па још кад принаше силај па метне Вељкове пиштоље — момак, момак бога ми!... На ону „препорцију“ нема данас момака. Море маторим људима заврти мозак а девојкама.... питајте само Миленију Станојеву...

Али доста. Ручак је већ свршен. Младе снаје прибирају остатке од јела па међу у торбе. Старији пијудкају још по коју. Пошто се прибере и остави све, домаћини отпуштају младеж да иде и она да се провесели, а они, по један или двојица, прилазе попиној софри која је била баш до цркве, међу своје чутуре уза се — да би сваки мого послужити кад устреба — и тако почињу разговор. Разговор се изнајпре беше повео о домаћим, кућинским стварима; како је који намеран да потражи цуру за свога сина, па ако нађе и цуру и пријатеља по вољи да ће с места дати паре; баш пеће сина ни запитате; мало после разговор узимаше други правац; почеше говорити о селу, о сеоским стварима, о порези. Поц Јевта, седа и

поштована старина, дође у том разговору мало и у ватру. Њега љућаше много зашто да он „балији“ Турчину плаћа толико, кад нема мира чи он, ни други поштени брат, пити икоје сриско чељаде. Он викаше на сва уста: зашто да се плаћа арача три гроша на кућу тридесет пара, на казан тридесет пара, на воденицу двадесет пара; зашто да му даје од све стрмине и кукуруза десету оку, од кошница десету кошницу од винограда двадесету врсту; зашто да му даје на говече десет пара, на коња десет пара, на овцу четири паре и на свинче четири паре кад је Турчин непоштен; кад није сигуран ни главом ни имањем; кад све што има није његово..... И дуго би поштени старина вико и љутио се да га не опоме нуше да у сабору има неколико Турака, који су одређени да чувају наше девојке да их неби Турци из сабора отели, па га лако могу чути.

— Не марим ја — нека чују! рече али опет ућута.

Разговараху још мало али разговор тецијаше више шапућући, опрезно, па се онда подигоше и сами мало у вашар.

У вашару ларма, вика. Кувује се, продаје се, свира се, игра се и пева се. Баш пред чича Митровим огњиштем игра коло. Чича Митар по-

нуди попу и домаћине да поседају на растову клупу. Они поседаше а чича Митар ми укува каву, усу у шарене „вилцане и они пијући гледаху веселу младеж како игра.

— Ко је твој син Краљевићу? тако поца називаше Марка.

— Други од коловође оче.

— Нек ти је жив и здрав. А чији ли је онај младић што коло води? — питаше опет поца.

— Покојног Вељка!

— Зар Лазића?

— Ја.

— Кршан момак. А она цура до њега?

— Моја оче — рече Станоје.

— Леп пар. Да је покојни Вељко жив не би се распријатељили.

— И овако можемо бити пријатељи — рече Марко.

— Па .. можемо... затеже Станоје.

— Треба, Станоје, да је дадеш — рече поца.

— Па кад ти оче велиш и — даћу је.

— Тако соколе! вели поца.

Марко се осмејиваше. Срце му живље закуца. Осећаше некакву млину у души својој. Он је одавно тако „бснотб“. Мислио је дуго и дуго па није мого за Милоја наћи боље прилике. А Милоје му лежаше на срцу као и његов Станко.

Милоје му је, шта више, аманет који му је предат да се за њега побрине и постара. А аманет да очува, да испуни што је обећо — то је Србину највећа дужност. Он мишљаше у себи: „доћиће дан кад ћу и ја скрштених руку богу на истину; кад нађем Вељка могу му мирно у очи погледати јер сам испунио што сам обећ’о“...

Сунце се слушташе на заранке. Свет се поче разилазити, особито женскиње. Коло је још мало трајало па се и оно распрште; кујунције, бардагције и сви који шта беху донели на продају прикупљаху своју робу и товаришу у кола... Попа се спремаше да иде. Домаћини такође. Младићи опремаху коње за пут.

Поцише још по неку. Попа беше изазвао Марка и Милинка те им нешто дуго шапуташе. На растанку рече им: да памте што је каз’о. Они обећаше. Још се једном поздравеше па појаше и тре коње и окреташе сваки дому своме...

II.

Петнајест коњаника јаху кривудавам сеоским путем који вођаше у К... Напред иђаху старији па млађи за њима. Пролажаху кроз зелена поља на којима бујаше стрњина, овде онде виђаше се и заоране земље коју су орачи за кукурузе узорали. Сунце беше на заоду па разбацило своје

сјајне зраке те њима позлађиваше зеленило или трепераше измеђ тек улисталих грана! па ти се чињаше ко да златна киша пада. Оно би срце камено било које не би заиграло! Она би прса ледена била из којих се не би отео узвик или песма!

Песма се разлегаше, а праћаше је непрестано пуцањ из пиштоља...

— Па вели пона скоро ће... — рече Миленко Марку.

— Скоро; тако му казивао поп Матија.

— И вели да будемо спремни?

— Ја и то потпуно спремни.

— Еј боже вала ти!

— Док се сместимо у нашим луговима — и султана ће проћи воља за ратом — а камо ли да неће ове наше голаће — рече Марко.

— Само да ми је оног Авдију! рече Станоје!

— А шта ти је учинио?

— Много ми је учинио нас!

— Пашће ти шака.

— Дај боже!

— И то пре него што мислиш!

— Ко ти каже?

— Пона. Тамо је свуд спремно.

— Бог га поживео! Еј муку ли му!..

— И пиштољ из кубурлије доврши остало...

— Милоје јâше са Станком по зади.

— Јеси ли је пито? — питаше Станко.

— Хм! хм! — одговараше Милоје.

— Па шта вели славе ти?

Милоје обузет мислима као да не беше чуо шта га Станко питаше.

— А? — рече он.

— Шта вели?

— Шта ће рећи? „како год рекне бабо и напа“ — ето шта вели — рече Милоје узда-
нувши.

— Да ли те бегенише?

— Реко бих.

— По чему?

— Е! по чему... по свачему...

— Па што си се тако окарио.

— Не знам да л' ће ми је дати чича Станоје.

— То су татина посла.

— Е?

— Не бери бригу. Ја ћу казати баби, па кад му она рекне — послушаће.

Милоју се разведри чело,

— Е да ми се није саломила арбија сад бих опалио — рече он.

— Окрени у поље.

Он извади пиштољ иза појаса. Из њега ви-
раше заломљена арбија, запе га и ману руком да
опали. Коњ плашљив окрете се и скочи у лево.
Пиштољ пуче.....

Пошто се дим разиђе видеше они где се Марко на коњу љуља. Милоја ледну, нека страва прође га целим телом.

Шта оно би? — питаше он Станка.

У тај мах сви поскаше с коња.

— Шта ти је Марко? — питаше Миленко.

— Не могу да се држим на коњу више — рече Марко а лице му побледи.

— А шта ти је?

— Ударен сам.

— А где?

Он показа на ртеницу па се онда пови по коњу. Скидоше га.

— Распашите га! викаше Станоје.

Он махаше главом.

— Још да можете да ме опашете да бих мого до куће стићи... Ал'... дигните ме опет на коња.

— Оћеш се моћи држати?

— Мислим да могу.

Дигоше га. Он баци поглед на Милоја који још држаше пиштољ у руци.

— А учини ли ти то синко?

Милоје не одговори ништа само је гледао, или боље да рекнем, бленуо у њега; услед овог случаја био је ван себе.

— А што синко; шта ја теби учиних?

Он као дође себи, обори главу доле и на дугим трепавицама засјаше му се сузе; увати се оберучке за косе и једва од силног јецања изустити тресући главом.

— Нисам тео....

Марко не могаше седети на коњу. Узалуд га Станко — који му је одмах дотрчао — придржаваше — ртеница му беше пребијена и он не могаше тела усправити. Скидоше га опет и положише на земљу.

— Боле ли те? — питаше Миленко.

— Не боле; само сам сав изнемого и овде ме жуљи — одговори Марко показујући на пџс.

— Да те распашемо?

— Па распашите.

— Отпасаше силај, па онда појасеве. Кад отпасаше последњи покуљаше црева на рупу коју је арбија начинила. Ама ни да мрдну, ни да зену; само што стиште и развуче усне — ваљда од муке — па издану.

Милоје, кад виде шта би, окорачи коња и одјури трком ко да га сто ђавола гоне....

* * *

Миленко му склопи очи. Станко пао по њему па нариче к'о кукавица. Пошто му склопише очи дигоше Станка. Узеше поново појасеве те га по-

чеше утезати. Кад бише готови Станоје се вину на коња и потече у село да добави ма каква кола да га кући донесу. У путу срете Марковог брата Ранка који јураше у трку; на колима сеђаше и јадна Иконија мајка Маркова. Они су добили црн глас; донео га Милоје који беше ван себе.

— Где је? питаше Ранко.

Станоје не рече ни речи. Окрене и ободу коња... Стигоше на место. Стара Иконија како смотри сина скочи с кола, паде по мртвом телу, љубљаше му поглавнине образе, грљаше га, чупаше своје седе власи и бусаше се у груди наричући тако тужно да сви оплакаше...

Нема жалости над жалашћу мајчином!... И отац жали, и брат жали, и сеја жали, и љуба жали, и чеда жале, и пријатељи жале, али нада свима мајка жали. Њена жалост нема границе; она догони до лудила; па кад би било нешто и преко лудила — жалост би њена тамо ишла!... Ви мислите смрт... Не, смрт је у таким тренутцима нешто слатко, нешто најмилије; нема мајке која неби пожелела смрти покрај мртвог чеда свог!...

Јадница! Дигла је главу са мртваца и где дала га је нѐмо без и једне речи. Шта ли јој се по памети није врзло! Мислила је да није са свим мртав; можда је се притајо; можда ће се повра-

тити; можда га је жестоко ранио — али није убио... И загледавши се учини јој се да образи мрднуше... Осети како јој неко миље пролети целим телом... Али то беше варка, својственост дугог гледања, где нас и око vara ко машта наша... Кад је видела да се преварила закукала је још већма.

Мртваца натоварише. Мајка му је села чело главе, а Ранко узео узде. Остали јаху тужно око кола.

У селу их дочекаше. Сви Маркови укућани беху изашли. Мушкиње беше гологлаво, а Маркове ћери расилеле своје дуге косе па спустиле низ леђа. Јаук, запевка — ври!.. Женскиње нарицаху а мушки брисаху сузе својим дебелим рукавима... И није да рекнеш да га само укућани жале — него цело село. Пре, браћо моја, није било оваке распре и кавге, међ народом. Није то зато што су пре људи били бољи. Људи су — људи. Они су увек једнаки. Него, пре им је требало да буду сложнији, да се лепше живе, јер су имали јарам који је свима врат тиштао. Тај јарам били су Турци. Ви сами велите: „Кад је мраз — онда су миш и мачка заједно.“ Тако и то: Турска обест сложила је Србина. Сви су имали једну мисао: да збаце тај јарам. Ето зашто су жалили Марка. Он је био човек који је умео не само рећи — него и учинити што рекне.

Скинули су га с кола и увели у кућу. Које како окупали су га, па су одмах опремили једног да дозведе поп Јевту да мртваца опоја. У том је се спустио мрак. Вечерњи поветарац барлијаше, слепи мишеви осетили топлоту па су излетели из својих топлх кутова где су зиму преспавали; пун месец сјајаше на плавом небу на ком се још беху оретко осуле трепераве звезде као стадо по пољани; људи беху поседали по авлији и разговараху тио, полугласно о покојнику, називајући га „правим Србином“ „слатким човеком“ „поштенним трговцем,“ „најбољим старешином“ и свакојаким најлепшим именима. У нас „смртних“ то је обичај, да човеку после смрти одајемо толику почит и хвалу, да би му, за живота, била доста и трећина од тога, па да постане најсретнији човек коме би се морало завидети... Чудили су се случају кога су им очевидци причали и назвали су га „божијом вољом“ и „судбином.“ Још им је неки Смула — крупан човек коме је било име Сима и који је мало по манастирима учио књигу — доказиво да је то баш богом тако наређено, да анђели сваком створу, кад се роди, на челу напише и његову судбину, и да му тако мора бити како је написано... Жене су биле подељене на редаре и на оне које су код мртваца нарицале. Оне које су редовале готовиле су вечеру вичући је-

дна на другу; а оне које су биле код мртваца и плакале су и нарицале и, најзад, тешиле стару Иконију молећи је да не плаче; доказивали су јој да је то „божија воља“, да је њему, мртвацу, мио „онај свет“ — „јер се, вели, насменуо“, и т. д... Јадна Иконија седела је и гледала сина неслушајући ништа од њиховог разговора. Она је била занета својим мислима; сећала је се како га је, простићете, носила под својим појасом; како га је, родила и гајила; како је желела: најпре да преседи, па да пропузи, па да проода, па да постане ратар, па да га ожени, па да добије унуче — и све је дочекала... И ето кад је она требала да умре — изгуби њега!... Јадна мајка!...

Прошла је ноћ и освануо велики понедеоник. Људи се ужурбали по авлији: неки су тесали даске, неки склапали сандук, неки се, са Ранком, спремали на гробље да конају гроб; жене су опет готовиле и опет нарицале...

Око подве дошо је пона. Пошто је се најпре исцлако, од свег срца, за својим „Краљевићем“ онда га је опојо и на гроб отпратио. Ту га је прелио вином, очито молитве, ашовом са четири гробна дувара узео по мало земље и бацио на сандук, од прилике направио ко крст, говорећи опет неку молитву — и онда је се вратио бившем дому покојниковом. Ту је био на даћи на —

пошто је попио мртвом за покој душе а живима за живот и здравље — отишао је и он својој кући ко и остали трудбеници.

Пошто су саранили Марка треба да видимо шта је са Милојем. Божије створење не може тако лако пропасти! За то је на земљи правда, суд. Да видимо ту некадашњу правду.

III.

Милоја беси распињаху. Ми смо видели како је, кад је Марко издануо, узјао коња и одјурио. Он летијаше насумце, не знајући куда иде: и да коњ није тежио на свој „сент“ — отишо би преко бела света. Коњ јураше правце селу. Пренео га је испод једног дуда, који стајаше крај пута, чије му гране скидоше нов алеви фес с главе ма да он није ни осетио. Он је само јурио даље бијући немилостиво бакрачлијом јадно живинче кога су пене попале. Ушо је у село и, не знам зашто, стаде пред Марковом кућом. Иконија беше у авлији. Видећи га бледа и гологлава викну:

— Шта је теби Милоје, рано моја?!

— Ето бар... ја нисам тео, нисам ни помислио... ал, ето бог...

Па со пови по коњу и заплака.

— А шта, кућо моја, шта си урадио?

— Нисам тео бар, нисам бога ми!... ал, ето заломила се арбија... ја, тако, пунио па се заломила...и...и...

И ту га опет загуши плач.

— Бог стобом дијете! Шта говориш ти! — рече Иконија а нека је језа подузе — Кака арбија?.. Ти си неког убио несретниче?!

Он ману главом у знак одобравања.

— А кога? — питаше Иконија а глас јој дркташе од неке стрешње.

Нисам тео, бар, бога ми! Ја сам тео окренути у поље, ал коњ скочи у лево и тако би...

— Ама кога си убио?

— Чича Марка.

Глас из ненада убија, онеми. Иконији се окрену авлија око главе. Она на то није помишљала; она је мислила само о Милоју, ал тај је глас укочи скамени.

Кад је Милоје виде каква је — он побеже... Ни сам није знао како је у своју авлију ушо, одјао је коња и пустио га онако спремна па је ушо у кућу. Кад га је мајка видела — јаукула . У тај исти мах чуо је се јаук у Мсјсиловића авлији. Не пољубивши мајку у руку, прошавши мимо њу ко мимо „турског гробља,“ не видећи је, ушо је у собу и бацио се на дрвени креветић, у коме сено зашуста, а заронио главу у јастуке.

Није мого дуго тако лежати: вртио је се ко чигра, ко да на живом жару лежи. Онда је усто, чупо је своје црне косе, кршио руке, скидо и бацо своје одело и оружје, тумаро распојас од једног ћошка до другог — па је се опет поново бацо на кревет... Клео је себе, свој час рођења, мајку што га „није удавила кад га је родила,“ оног ко је измислио пушку и барут; једном речју: клео је и бога и људе. Мајка му је све слушала, звала га, питала шта му је; па кад ју руком одгурно — онда је плакала. Бојала се, сирота, да није полудео....

Он је био у очајању. Очајање је, скоро, што и лудило. Оно је мост који води лудилу. Мало је снага које издрже врхунац очајања а не остану „пушуметне;“ таке су снаге циновске. И шта су телесне муке према душевним мукама? — ништа. Кад човека мучи каква мука — он не осећа бола руке и ноге зато: што су ови боли малени. Они су болови где се диже мозак против срца, где се диже душа против тела, где се диже осећај против осећаја, где се диже дамар против дамара; и кад се сва та бура дешава у једном човечијем телу — онда је тај човек очајник,

Све има својих граница — па и очајање. И душа има свога умора и клоњулости као и тело; и њезина бесноћа мора да се умири. И то је сре-

ћа: јер бих вам иначе мор'о причати о „лудом“ Милоју....

Посто је мирнији. Сео је на креветац и заронио главу у обе руке. Збрка, која беше у мозгу његовом, поче се рашчињавати, ко магла кад се диже: најпре полако, а после све брже и брже — док не почеше избијати јасне мисли:

„Ама како то да буде?... Што ме, боже, не умудри да јутрос останем код куће? Што не сложих ногу; што ме макар глава не заболе; или, што ми, макар, на сну не претсказа?... Па да не идем тој проклетој цркви никако. Или, бар, да не носих оружија?...

„Шта сад да радим?“.... И ту му паде на памет што му је покојни бабо причо за неког Милију Брку, који је убио свога комшију: како му је дошо кмет, вез'о га и опремио кнезу Ранку у Свилеуву, како га је кнез Ранко опремио кадији у Шабац, како га је тамо кадија оково и бацио у тамницу; па пошто је распит'о и уверио се да је Милија деиста убица, позво је породицу убијеног; како је брат убијеног попио Милији „самртну чашу“, па још, шта више, и Милија сам себи нанио за „испокој душе,“ како је с места убијен па обешен.... Нека језа прође га целим телом и он се стресе.

„А ако и самном тако буде, шта ће онда радити моја „доја“ (мајка)? она ће полудети, па

ће свет за њом пружати прст и говорити да је то мајка оног Милоја што је убио Марка Мојсловића, свога првог комшију и добротвора; а она ће се, сирота, потуцати од немила до недрага и скапати где год под туђим плотом... Па, онда, Миленија шта ће она рећи?... Па ето и њу сам изгубио. Чича Марко би ми уредио ствар па бих се ја лепо оженио, узео Миленију, радио моје имање; живео бих лепо са чича Марком — па да ме бог види! А овако... овако нема ништа. Миланија ће се удати, а ја, баш и да не погинем, да ме баш и пусте, — не бих се могло шаће оженити другом — па би ми живот био пуст“.....

Па онда замисли себе без Миленије: ко’ она се удала а он неће више да на женидбу помишља, а, ко’ стара му мајка вели: „што се не жениш дијете; не могу више ни ја сама да радим“.... а он јој одговара, да се не може женити, да не милује ни једне девојке — па поче себе жалити и заплака се.....

Сузе олакшавају... Његова мисао летијаше к’о лептир: сад се заустави овде — сад онде. Он се сећаше како је пона Јевта по неки пут прич’о: како је Исус подизо мртве те су оживели.

„Еј кукавац сињи! Да ми је да и сада Господ оди на земљи, па да га нађем и да му кажем: „О господе молим ти се! А он би мени;

а шта је синко? — Ето госпoде да ти кажем право: ишли смо од цркве па ја се био нешто развеселио па уз'о пиштољ да опалим, а у пиштољу се заломила арбија; ја окрено у поље а коњ скочи у лево те погодим чича Марка — и он умре. Молим ти се Госпoде да га оживиш! А он би ми реко; видим синко да истину говориш; иди кући па ћеш наћи жива твог чича Марка,.. И кад би ја кући: а оно чича Марко седи па се смеши на ме; баја Иконија би ме пољубила од радости; Ранко би се смејо; Станко би помено баји за Миленију а баја би казала чича Марку; он би дошо мојој кући па би ми казо да идем с њим да дам Миленији „паре“; мојој би даји било мило; а ја — ја бих се сав растопио ко снег у пролеће!“

После овог дошла је опет несретна јава у којој се видео ко у огледалу; ма да није теo — он је опет убио чича Марка и он осећаше да није ништа виша него убица. То га опет бацаше у очајање.

Ова борба душевна сатрла га је. Лице му беше побледило, очи упале дубоко у главу, а тело му је стренило и дрктало ко у каквог старца.

* * *

После погребa Марковог кмет Милинко, Станоје Микић и још један сељак уђоше у Милојеву кућу.

На вратима нађоше Лепосаву, мајку Милојеву којој беху очи поцрвенеле од суза. Она је јадница дознала за догађај ма да јој Милоје није ни речи реко.

— Где је Милоје ? — питаше Милинко.

Она само пружи прст на собна врата. Они уђоше.

— Милоје — рече Милинко — спреми се да идемо кнезу.

— Ето сад чича Милинко — рече он.

IV.

Милинко је собом одвео Милоја кнезу. У то време беше мачвански кнез Лаза Мартиновић из Богатића. Примео је Милинка лепо и кад му је овај оприч'о случај кнез је се врло сневеселио. Жалио је Марка јер га је познав'о и живео лепо с њим ; али с друге стране жаљаше и Милоја, ко човека млада који је тек насто да живи. Али све што он могаше учинити — то је да жали. Он не имађаше више никакве власти осим да Милоја преда кадији. Испитив'о је све по танко и Милинко му је све исприч'о. Онда је позв'о Милоја и питаше га како је се то десило. Милоје му исприча оно што знамо. Он му рече да изиђе на поље а Милинку говораше овако :

— Шта ћеш брате? Са Марком сам живео лепо к'о и ти — али њега данас нема. Штета је што је погину тако несретно, али ће бити још већа штета да погине и ово дете које ми се чини да је ваљано.

— Ваљан је момчић. Покојник га је врло волео.

— А чији је он?... питаше кнез.

— Покојног Вељка.

— А Вељка Лазића! И њега сам ја познав'о био је ваљан човек.

— Па шта ћемо да радимо? питаше Милинко.

— Велиш, Маркова је мати жива?

— Јес.

— Онда устаните вас неколико добрих људи око ње; позовите и пона Јевту. Настојте својски око ње да му не попије „самртну“.

— Ама мајка је брате — рече Милинко.

— Оно тако је... Али, пустите ви пона — он ће то умети. Штета да страда оваки младић — и онако нас је мало...

— Па добро кнеже, гледаћемо.

— Нека буде на сигурно!

— Однећу свима твоју поруку.

— Ја се надам да неће проћи на лијо кад ви толики устанете.

— И ја мислим кнеже. Сад збогом!

— Збогом пош'о !

Милинко оде кући а кнез опреми Милоја у Шабац кадији пошто га је најпре саветово како да се тамо влада.

Тада беше кадија у Шанцу неки Ибрајим-ефендија. Беше то чудан човек. Е ниси му мого уватити „верка“, па да си не знам ко ! Ни Турци нису толико марили за њега — а паба ти Срби. Вазда набусит, вазда дурновит — у дугу дану он је се само изадир'о на свакога па било да си дошо да молиш, било да тужиш, било, најпосле и да му што даш. Он је био оно, што веле : „до подне мрзи на се — а од подне на цео свет.“ — људи су га за то прозвали „мрзаном“... Беше дугачак, сув, брадат, мрасав од краста — награда, просто да пљунеш !...

Кад су му довели Милоја и кад су му казали зашто је пред судом — он подиже своје пецелаве очи на њ' погледа га мрко па викну (гласина му беше крушна).

— А што је бре, пезевенк !

Милоје се уздрхта и не одговори ништа.

— Шта си дош'о море ?

— Па честити ефендија упутили су ме овамо теби — одговори Милоје дретењим гласом.

— А што море, што ?

— Убио сам човека, али...

— Лијепо, бога ми, лијепо! — прекиде га ефендија — лијепу пјесму појми; убио си човјека а?

— Али нисам тео честити ефендија.

— Још љепше : најпре „убио сам човјека,“ а потље : „нијесам стио“ Па што си га убио кад нијеси стио?

— Честити ефендија то је било овако...

— Слажи крсту, слажи, да чујемо! — прекиде га кадија опет.

— Нећу ништа лагати честити ефендија. Ја ћу казати, по правди, све како је било.

— Е лијепо, лијепо.

Милоје му исприча случај.

— Лажеш, нијеси све каз'о!

— Све сам каз'о честити ефендија.

— Нијеси море, пезевенк!

— Јесам.

— Лажеш море, кад ја велим!

— Не лажем.

Кадија удари длан о длан. Слуга уђе.

— Подај де овог хајдука тамо нек се окује затвори.

— Честити ефендија молим те! — викну Милоје склопљених руку.

— Сиктер бре! Води га!

Пандур одведе Милоја. Тамо у авлији, око-ваше га, па га онда бацише у тамницу.

Ни данашње апсане нису баш тако „лепе,“ али апсане за време Турака биле су грозне. Нешто што се не може назвати ни собом а ни подрумом, са једним малим прозорчићем, кроз који, у извесно време, падаше сунчана зрака — а било их је и без прозорчића — беше апсана. Тим Турским апсанама наш народ дао је најудесније име: тамница. Ту ти беше пре и јада и гада и смрада — него чистог божијег зрака. Ко је дуже у њима леж'о па кад изађе на чист ваздух: мора онесвеснути и пасти ко' да је пијан.

У једну од таквих тамница затворише Милоја. Кад је ушо, јадник, он је онесвеси'о. Кад је себи дошо' нашо' је се измеђ четири влажна зида у густој тами са гвожђем на погама и рукама, са муком у души, ошкољен са највећим јадом и гадом. Он је плакао, тукао се, грдио, викао, цриво — и нај-после примирио се, не што је има вере да ће се отуд избавити, него што је се осек'о немоћан безоружан, не надајући се видети некад плавог неба и божијег сунца. Дан за даном пролазио му је ту, а он није знао ни кад је дан ни кад је ноћ. Његов апсанција дотур'о му је сваког дана црн комад и воде — и то је био сав свет — на кога он није тео ни погледати. Он је се претворио у онај камен и у ону таму.

Међу тим док је он лежо — кадија је наредио да се испита цела ствар и кад је видео да

ту нема више ништа осим оног што је и сам Милоје казо он је одредио дан у који ће да се обави суђење Милоју. То је био Марков-дан.

Тога дана дошли су у Шабац: Иавле Митровић, (човек који је одређен из кнежине да буде при тим суђењима,) Иконија и Ранко и Лепосава, мајка Милојева. Ту је био и поп Јевта и Милинко и Станоје и многи људи из села, али они нису ишли у суд. При суђењу је била само породица од обе стране и човек који је нарочито одређен као Павле.

Што је кнез Лаза наредио Милинку да учини он је чинио — али је изгледало да ће бити слабе помоћи. Баба Иконија је само ћутала, није рекла ни црне ни беле.

Тога дана и врата Милојеве тамнице отворише се у певреме.

— Ајде — рече апсанција.

— Куда?

— У мешћем.

— Шта велиш?

— У мешћем, кадији,

— Шта ћу му?

— Да пијеш „самртну.“

Милоје осети неку ладноћу која му пружма цело тело. Постаја неколико тренутака, па онда корачи, изађе и оде посрћући у суд.

V.

Све је било готово. Намештен беше на обој-
нек дрвени астал, на њему стајаше чутура и две
чаше пуне вина. Око стола беху постајали: с десне
стране Иконија и Ранко а с леве Лепосава сва
плачна и умузгана од суза; у застави стајаше Павле;
кадија сеђаше на своме миндерлуку са другим тре-
шњевим чибуком — на коме беше „такум“ од
ћилибара.

Уђе и Милоје. Јадна његова мајка кад га
виде заплака се поново. Беше се много изменио.
Из његовог бледог лица често бијаше црна земља;
оне се црне очи готово замутиле; нека малакса-
лост виђаше се у покретима његовим. Сви окре-
нуше очи на њега и гледаху га некако тужно.
Баба Иконија кад га виде заплака се. Он пређе
мирно, не поздравивши се ни с ким и стаде пред
кадију.

— Ефендија дош'о сам.

Кадија се диже и приђе асталу.

— Приђи овамо ћечко — рече му он.

Милоје приђе.

Кадија се окрену Иконији.

— Узми чашу — рече јој, па то исто рече
и Милоју. Узеше обоје.

— Он је твоме сину, „самртну“ испио —
рече кадија Иконији — испи и ти њему.

Настаде тајац. И кроз ту тишину чу се глас Иконијин :

— Нећу да му пијем „самртну“!....

Срце јој јаче закуца. Кадија избечи очи.

— Шта рече? — питаше он Иконију.

— Нећу да му пијем „самртну“... Ја врло добро знам, честити ефендија, он намерно моме сину није живот одузео. Божија је то наредба била. А ми, цркви његови, не смемо се њему противити. Он је власник и господар наш и ми морамо све од њега примати....

Кадија је пресече.

— Ати му ни за зравље.

— Е то оћу — рече Иконија и узе чашу у руку која јој дркташе.

— Сице, жив ми и сретан био! Нека те бог развесели и обрадује! Трпила сам — и врашгам ти; трипо си — и опрости ми! И бог нек нам опрости!...

И испише чаше до дна.

Ко ће моћи исказати како је било околостоећим. Павле плакаше; Милоје љубљаше, заједно са Лепосавом, жилаве руке седе старице која их благосиљаше; Ранко стао на отего усне и на плач и на смеј... И само окорело срце кадино понусти, и он тумарајући и гледећи у ћошкове своје суднице пусти сузе мумлајући:

Шоган народ — ови ђаури!

Пошто дођоше себи кадија рече:

— Е ђечко — баба ти је оцростила. Отиђи тамо у авлију нек ти скину гвожђе.

* * *

Ствар је свршена. Милоје се љубљаше са свима: и са попом и Милинком и Станојем. Вратили су се кући весели. Милоје је пољубио свој кућни праг и зидове своје собице, а њега опет непрестано мајка и љубљаше и миловаше. Попа је удесио ствар са Станојем и Милоје је добио Миленију. Пречеко је док се Марку намирила година, па је онда окумио Ранка — те су тако обе куће измирене. Некако је одмах после свадбе Милојеве и стара Иконија испустила душу и сарањена је до Марка. У селу су је сматрали ко светињу. Бог да је прости!...

БРАЋА САВИЋИ

БЕОГРАД И ШАВАЦ.

Следеће књиге ушле су у штампу и биће у-
брзо једна за другом готове :

СЕЉАНКА

Роман Јанка М. Веселиновића

У ВРТЛОГУ

ВАЖНОВИЈИ ДРУШТВЕНИ РОМАН

ОД

ФРИДРИХА ФРИДРИХА

Превео с немачког Михаило Савић

У 3 СВЕСКЕ

ЖЕРАРДОВА ЖЕНИДБА

Написао Андре Терје.

FEMME DE TRENTÉ ANS

par H. de Balzac

SINQ - MARS

Roman par Alfred de Vigny

L'ÉDUCATION SENTIMENTALE

Roman par Gustave Flaubert

ЖИВ ИЛИ МРТАВ

Роман у две свеске од Х. Конвеја.

Пређе је изашла из штампне књига :

ПРИРОДНЕ НАУКЕ

ЗА НАРОД И ШКОЛУ

од А. Вернштајна

Превео с немач.

Божидар Савић.

СВЕСКА ПРВА

НА 8-НИ СТР. VIII И 157.

ЦЕНА 1. ДИН. ИЛИ 50 НОВЧИЋА

Може се добити у свима српским књижарама у Србији и Аустро-Угарској, а где нема онда директно од потписане књижаре. Ко пошаље наре за 4 књиге, добија 5-ту књигу бесплатно и шаљемо о нашем трошку. Први светски критичари изразили су се, да је ово једно од најпопуларнијих и најкориснијих дела из природних наука.

БРАЋА САВИЋИ

БЕОГРАД
дубровачка ул. бр. 70 на
углу спасовске ул.

ШАБАЦ

